

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

JURIDISKA INSTITUTIONEN

DET SVENSKA APOTEKSMONOPOLETS
FÖRENLIGHET MED EG-RÄTTEN

– EN GRANSKNING I LJUSET AV HANNER-MÅLET

Shahrzad Rahimi
Tillämpade studier
20 poäng
Juris kandidat Programmet

Handledare
Per Cramér

Ämnesområde
EG-rätt

Innehållsförteckning

Förkortningar	5
Sammanfattning	6
1 Inledning	8
1.1 Ämnespresentation	8
1.2 Syfte och metod	9
1.3 Disposition	9
1.4 Frågeställningar	10
Del 1	
2 Läkemedelsregleringen i Sverige	11
2.1 Läkemedelslagen	11
2.2 Lagen om handel med läkemedel m.m.	12
3 Apoteket AB	12
3.1 Fakta	12
3.2 Apoteksombuden	14
3.3 Historik	14
4 EU och arbetet på läkemedelsområdet	16
4.1 EU och dess konkurrensregler – en kort tillbakablick	16
4.2 Direktiv 2004/27/EG och direktiv 2001/28/EG	17
5 Den inre marknaden	17
5.1 Kvantitativa handelshinder samt åtgärder med motsvarande verkan	18
5.1.1 Diskriminerande åtgärder enligt artikel 28 EG-fördraget	20

5.2	Undantag enligt artikel 30 EG- fördraget	21
5.2.1	<i>Allmän moral</i>	22
5.2.2	<i>Allmän ordning</i>	23
5.2.3	<i>Allmän säkerhet</i>	23
5.2.4	<i>Allmän hälsa</i>	23
5.2.5	<i>Industriell och kommersiell äganderätt</i>	24
5.3	Artikel 31 i EG-fördraget	25
5.4	Cassis de Dijon- doktrinen	25
5.5	Doktrinen om tvingande hänsyn	26
5.6	Keck-doktrinen	27
6	Monopol	29
6.1	Offentliga monopol	29
6.2	Artikel 86 i EG-fördraget	30
6.2.1	<i>Tillämpningsvillkor</i>	32
6.2.2	<i>Begreppet företag</i>	33
6.2.3	<i>Exklusiva rättigheter</i>	34
6.2.4	<i>Allmänt ekonomiskt intresse</i>	34
7	Franzén-målet och det svenska alkoholmonopolet	36
Del 2		
8.	Hanner målet	38
9	Är apoteksmonopolet motiverat med hjälp av undantagsbestämmelser?	43
9.1	Tvingande hänsyn	43
9.2	Undantag med hjälp av artikel 86 p. 2 i EG-fördraget	44
9.3	Uppfyller Apoteket AB villkoren i artikel 86 p. 2 i EG-fördraget?	45
10	Apoteksmonopolet i Sverige idag	46

11	Sammanfattande slutsatser	48
12	Avslutande reflektioner	50
	Källförteckning	53

Förkortningar

Ds	Departementsserien
EG	Europeiska Gemenskapen
EG-domstolen	Europeiska Gemenskapernas domstol
EG-fördraget	Fördraget om upprättandet av den Europeiska Gemenskapen
EGT	Europeiska Gemenskapernas officiella tidning
EU	Europeiska Unionen
Kommissionen	Europeiska Gemenskapens Kommission
LVFS	Läkemedelsverkets författningssamling
OJ	Official Journal of the European Communities
p.	punkt
REG	Rättsfallssamling från Europeiska Gemenskapernas domstol och förstainstansrätt.
s.	sida(n), sidor(na)
st.	stycke
SOU	Statens Offentliga Utredningar
v.	versus
ÅMV	Åtgärd med motsvarande verkan

Sammanfattning

År 1970 förstatligades de tidigare privatägda apoteken och ett svenskt apoteksmonopol inrättades. Sveriges medlemskap i EU har lett till att apotekets detaljhandelsmonopol ifrågasatts från flera håll. Efter ett medvetet initiativ från en hälsokostbutik aktualiserades frågan om huruvida den svenska statens ensamrätt till läkemedelsförsäljning kan anses vara förenlig med EG-rätten.

Den dåvarande VD:n för hälsokostföretaget Bringwell International AB, Krister Hanner, åtalades vid Stockholms tingsrätt efter att i strid med de svenska bestämmelserna gällande monopolet ha bedrivit försäljning av nikotinplåster och nikotintuggummin. Hanner bestred ansvar och menade att den svenska regleringen strider mot EG-rätten och principen om fri rörlighet för varor. Tingsrätten vände sig i sin tur till EG-domstolen med frågan huruvida ett statligt monopol för detaljhandel med läkemedel kan anses vara förenligt med EG-rätten, under förutsättning att syftet bakom regleringen är att trygga behovet av säkra och effektiva läkemedel.

Först och främst fastställdes det i EG-domstolen att Apoteket AB utgör ett statligt handelsmonopol i den benämning som avses i gemenskapsrätten. Det krävs emellertid inte att sådana handelsmonopol avskaffas utan istället skall dessa utformas på ett sätt att ingen diskriminering med avseende på anskaffnings- och saluföringsvillkor föreligger mellan medlemsstaternas medborgare. Vad gäller handelsmonopol har det sedan tidigare fastslagits att monopol av det slag som bidrar till diskriminering av varor med ursprung i någon av medlemsstaterna är förbjudna.

EG-domstolen konstaterar att avtalet mellan den svenska staten och Apoteket AB saknar bestämmelser både vad gäller produktplan och ett system för upphandling där de producenter vars varor inte kvalificeras för upptagning i sortimentet kan få en redogörelse för skälen bakom beslutet för urval. Det saknas vidare, enligt EG-domstolen, en objektiv och oberoende instans där dessa får möjlighet till att överklaga Apoteksbolagets beslut. Apoteket verkar enligt avtalet ha fria händer att välja vilka läkemedel som skall ingå i deras sortiment. Det system för urval av läkemedel som tillämpas av Apoteket AB riskerar enligt EG-domstolen, att diskriminera läkemedel från andra medlemsstater.

EG-domstolen gör emellertid gällande att statliga handelsmonopol som strider mot gemenskapsrätten kan anses vara rättfärdigade, under förutsättning att det rör sig om ett företag som har getts uppdrag att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse, såvida fullgörandet av dessa uppgifter inte kan säkerställas på andra mindre ingripande sätt. Det statliga handelsmonopolet i fråga kan dock inte anses berättigat med hänsyn till något skyddsvärt intresse. Handelsmonopolet står därmed i strid med gemenskapsrätten.

Det är emellertid oklart vilka typer av läkemedel som omfattas av EG-domstolens dom. Således har förehandsavgörandet varit föremål för vitt skilda tolkningar. Vissa förnekar att domen skulle innebära några som helst förändringar för svensk rätt, medan en del menar att domen omfattar *alla typer av läkemedel*. Andra hävdar i sin tur att all slags *receptfritt läkemedel* inbegrips, medan somliga anser att det endast är *nikotinklassat läkemedel* som åsyftas.

1 Inledning

1.1 Ämnespresentation

I Sverige har detaljhandel med läkemedel sedan 1971 bedrivits av ett statligt monopol. Detta för att lättare kunna ha kontroll över de läkemedel som finns på marknaden, men även för att säkerställa att kunder får bästa service och vägledning.

I ett nyligen publicerat förhandsavgörande från EG-domstolen gällande Hanner-målet¹ ställdes domstolen inför ett dilemma då en ICA butiksinnehavare började sälja receptfria nikotintabletter och nikotintuggummin i sin butik. Detta skedde i strid med svensk rätt och frågan uppstod huruvida Apoteket AB kan behålla sitt monopol, eller om deras ställning strider mot EG-rätten på så sätt att de hämmar konkurrensen och försvårar för utländska aktörer att kunna etablera sig på den svenska läkemedelsmarknaden.

Sveriges inträde till EU 1:a januari 1995 medförde otaliga förändringar för landet och dess lagstiftning. En av följderna var bland annat införandet av en ny konkurrenslag² som ett led i Sveriges integration till övriga Europa och medlemsstaterna. De nya konkurrensreglerna var i sin tur anpassade till EG:s konkurrensregler. Det är således av extra stor vikt att kunna orientera sig väl inom lagstiftningen och utvidga sina kunskaper inom EG:s konkurrensrätt så att man även skapar sig bättre förståelse för den svenska lagstiftningen.

Ett övergripande mål inom EG-rätten har varit den inre marknaden och regler om fri rörlighet för varor. Existensen av monopol i form av det statliga apoteksmonopolet i Sverige är ett hinder mot en gemensam inre marknad där varor fritt kan cirkulera bland medlemsstaterna.

Apoteksmonopolet aktualiserar således två närliggande delar av EG-rätten. Förutom konkurrensrätten berörs även reglerna om den inre marknaden, i synnerhet EG-fördragets artiklar 28 och 31.

---

¹ Mål C-438/02, domstolens dom den 31 maj 2005, Brottmål mot Krister Hanner. Begäran om förhandsavgörande; Stockholms Tingsrätt, Sverige, hädanefter kallad Hanner-målet.

² Den 1 juli 1993 började den nya konkurrenslagen att gälla i Sverige, således två år innan Sveriges inträde i EU.

1.2 Syfte och metod

Sverige är ett av de fåtal länder i världen där staten ännu har monopol på läkemedelsmarknaden. Genom sitt medlemskap i EU har Sverige emellertid skyldighet att ge gemenskapsrättslig lagstiftning företräde. Frågan är om det är möjligt för Sverige att vidmakthålla ett statligt monopol på läkemedel, utan att bryta mot EG-rättslig lagstiftning?

Hanner-målet har blivit föremål för vitt skilda tolkningar sedan publiceringen. Syftet med uppsatsen är att genom att granska rättspraxis, i synnerhet Hanner-målet, försöka utreda huruvida det svenska statliga apoteksmonopolet strider mot EG-rätten, och om så är fallet, hur man skall applicera domen på realiteten. I sammanhanget skulle det vara intressant att ta reda på vilka slags läkemedel som omfattas av rättsfallet. Mitt mål har dock inte varit att granska alla detaljer vad gäller EU-lagstiftning kring läkemedel, utan mitt syfte är att återge en överskådlig bild av gällande rätt på området.

Uppsatsen kommer huvudsakligen att grundas på rättsfall och avgöranden från EG-domstolen, men även sedvanliga rättsdogmatiska källor såsom lagtext, praxis och doktrin. Jag kommer även att inhämta material från olika artiklar som publicerats kring Hanner-målet.

1.3 Disposition

Del 1 kommer inledningsvis att innehålla en redogörelse kring den svenska läkemedelslagstiftningen, fakta om Apoteket AB, samt en genomgång av likvärdig gemenskapsrättslig lagstiftning och direktiv på området. Det innebär att jag först genomför en kort presentation av läkemedelslagen och lagen om handel med läkemedel mm. Därefter fortsätter jag med en beskrivning av Apoteksbolaget och en tillbakablick på dess uppkomst. Därefter ger jag en kort presentation av EG-rättslig reglering beträffande monopol, fri rörlighet för varor och tjänster, diskriminering av utländska varor i enlighet artikel 28 i EG-fördraget, samt de undantagsregleringar som kan bli aktuella i fallet. Avsnittet innehåller även en analys av etablerad EG-rättslig praxis som gett upphov till grundläggande EG-rättsliga principer, samt en genomgång av andra rättsfall som kan vara av vägledande karaktär för min framställning.

Del 2 innehåller en redogörelse för Hanner-målet samt en rättsfallsanalys av domen. Därefter försöker jag utreda det svenska apoteksmonopolets förenlighet med EG-rätten, och vilka undantagsregler som kan anses vara tillämpliga i fallet. Avslutningsvis redogör jag för apoteksmonopolet i Sverige idag samt för fram olika argument för och emot en eventuell privatisering.

1.4 Frågeställningar

Hanner-målet har lett till en hel del förvirring kring vad förhandsavgörandet egentligen innebär. Alla inblandade parter verkar ha tolkat domen till sin egen fördel. Apoteket och regeringen jublar och menar att utgången av Hanner-målet innebär att Sverige kan bibehålla sitt offentliga monopol med endast smärre förändringar, bland annat vad gäller tillgängligheten av läkemedel för allmänheten. Andra menar att EG:s förhandsavgörande tyder på att apoteksmonopolet strider mot EG-rätten och bör därför avskaffas. Jag tycker att det är intressant att försöka bilda mig en egen uppfattning av vad domen egentligen innebär och vad dess följder kan bli.

Målsättningen med uppsatsen är att försöka besvara följande frågeställningar:

- Vilka konsekvenser kommer Hanner-målet att få på apoteksmonopolet i Sverige under de kommande åren?
- Gäller domen endast försäljning av receptfria läkemedel, nikotinklassat läkemedel eller samtliga typer av läkemedel?
- Skulle apoteksmonopolet anses strida mot gemenskapsrätten, kan i så fall några undantagsregler göras gällande?

Del 1

2 Läkemedelsregleringen i Sverige

I Sverige återfinns bestämmelser kring läkemedel i bl.a. läkemedelslagen³, läkemedelsförordningen⁴, lagen om handel med läkemedel m.m.⁵, förordningen om handel med läkemedel m.m.⁶ samt i föreskrifter utfärdade av Läkemedelsverket, Jordbruksverket och Livsmedelsverket.⁷ Nedan skall jag kort redogöra för läkemedelslagen och lagen om handel med läkemedel mm..

2.1 Läkemedelslagen

I svensk lagstiftning görs ingen åtskillnad mellan läkemedel som är avsedd för människor eller läkemedel som är avsedd för djur. Bestämmelserna i lagtexten gäller således såväl humanläkemedel som veterinärmedicinska läkemedel. Enligt den svenska definitionen i 1 § avser läkemedel ”varor som är avsedda att tillföras människor eller djur för att förebygga, påvisa, lindra eller bota sjukdom eller symtom på sjukdom eller att användas i likartat syfte”.

Ett läkemedel skall enligt 4 § läkemedelslagen vara av god kvalitet och vara ändamålsenligt. För att ett läkemedel skall anses vara ändamålsenligt skall det vara verksamt för sitt ändamål och vid normal användning inte medföra skadliga bieffekter som står i missförhållande till den avsedda effekten. Enligt föreskrifter för godkännande av läkemedel utfärdade av Läkemedelsverket skall den som söker godkännande av läkemedel ha fast driftställe i EU⁸. Det läkemedel som uppfyller kraven i 4 § skall godkännas enligt 6 §. Av 7 § framgår det att Läkemedelsverket är den myndighet som har ansvaret för prövning av godkännande av läkemedel. I 23 § konstateras det att det åligger Läkemedelsverket att se till efterlevnaden av lydelsen i lagen. Vid överträdelse av dessa föreskrifter återfinns straffbestämmelser i 26 §.

---

³ Läkemedelslagen (1992:859).

⁴ Läkemedelsförordningen, (1992:1752).

⁵ Lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m..

⁶ Förordningen (1996:1290) om handel med läkemedel m.m..

⁷ Ds 2004:48, s 39.

2.2 Lagen om handel med läkemedel m.m.

I lagens 2 § definieras detaljhandel och partihandel. Med detaljhandel avses försäljning till den som är konsument, sjukvårdshuvudman⁹, sjukhus eller annan vårdinrättning. Med partihandel menas all annan försäljning. I 3 § konstateras det att handel med läkemedel endast får bedrivas av den som har Läkemedelsverkets tillstånd. Av 4 § framgår det att detaljhandel med läkemedel endast får bedrivas av staten eller av juridisk person i vilken staten äger ett bestämmande inflytande, d.v.s. Apoteket AB. Enligt 8 § är Läkemedelsverket den myndighet som har tillsyn över efterlevnaden av lagen om handel med läkemedel m.m.. Läkemedelsverket har med stöd av 5 § förordningen om handel med läkemedel m.m. meddelat föreskrifter om tillstånd för partihandel med läkemedel¹⁰. Av föreskrifterna framgår bl.a. att det skall finnas en sakkunnig som skall se till att kraven på läkemedlens kvalitet och säkerhet samt god distributionssed åtlids. Läkemedelsverket har även utfärdat föreskrifter och allmänna råd för godkännande av parallellimporterade läkemedel för försäljning¹¹. Det framgår av föreskrifterna att parallellimporterat läkemedel inte får säljas förrän det godkänts enligt bestämmelserna i föreskrifterna.

Överträdelser av bestämmelserna i denna lag kan leda till påföljder i enlighet med 11 §.

3 Apoteket AB

3.1 Fakta

Apoteket AB har monopol på detaljhandel med läkemedel, och är såväl den enda inköparen som den enda försäljaren av läkemedel i Sverige. Monopolet regleras för närvarande genom lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m. Tillverkare och partihandlare kan endast genom en aktör vidarebefordra sina varor till konsumenterna. Det står således Apoteket AB fritt att utefter egna kriterier bestämma vilka varor som skall marknadsföras och säljas på den svenska läkemedelsmarknaden. Apoteket AB bestämmer även storleken på importen från

---

⁸ 3 § LVFS 1995:8.

⁹ Med sjukvårdshuvudmän menas de 23 landstingen samt Gotlands, Malmös och Göteborgs kommuner.

¹⁰ LVFS 1997:3.

¹¹ LVFS 2004:8.

övriga medlemsstater.

Läkemedelsmarknaden kan delas in i tre handelsled. Dels ett led för tillverkning och försäljning, dels ett partihandelsled och slutligen detaljistled, varav det sistnämnda utgörs av apoteken. Huvuddelen av läkemedelsdistributionen i landet sköts av två partihandelsföretag; Tamro Distribution AB och Kronans Droghandel.¹²

Apoteket AB är ett aktiebolag ägt av staten vars styrelse huvudsakligen består av politiker och statstjänstemän.¹³ För att ett läkemedel skall få säljas i Sverige måste det vara godkänt av Läkemedelsverket eller den Europeiska läkemedelsmyndigheten EMEA¹⁴. Ytterligare krav är att tillverkaren visar att läkemedlet är säkert, effektivt och av god kvalitet. Statens krav och förväntningar på Apoteket AB regleras i ett verksamhetsavtal¹⁵. I avtalet fastslås bland annat att Apoteket har ensamrätt att bedriva handel med läkemedel samt att läkemedelsförsörjning skall ske till lägsta möjliga kostnad.

Receptbelagda läkemedel subventioneras av staten, vilket i regel inte sker vad gäller receptfria läkemedel.¹⁶ Receptbelagda läkemedel utgör ungefär tre fjärdedelar av Apotekets totala försäljning. Andelen av receptfria läkemedel utgör cirka 12 procent av den totala försäljningen.¹⁷ Huvuddelen av dessa kunder är s.k. egenvårdskunder, d.v.s. kunder som själva bestämmer sitt val av läkemedel. I avtalet mellan staten och Apoteket AB framgår det att apoteket har samma skyldighet att tillhandahålla receptfria läkemedel som receptbelagda och de av Läkemedelsverket godkända naturläkemedlen.¹⁸

Läkemedelsdistributionen har ända sedan bolagets bildande reglerats i ett avtal mellan staten och Apoteksbolaget. Enligt avtalet har bolaget skyldighet att tillhandahålla samtliga läkemedel som har godkänts av Läkemedelsverket.¹⁹

I apotekets sortiment ingår även andra varor. Dels varor som ingår i läkemedelsförmånen utan att klassas som läkemedel, dels varor som inte ingår i läkemedelsförmånen som vanligen

---

¹² Konkurrensverkets Rapport 1999:4, s 19.

¹³ Mål C-438/02, Hanner-målet, p 12.

¹⁴ European Agency for the Evaluation of Medicinal Products.

¹⁵ Apotekets verksamhetsavtal med staten, 20050622.

¹⁶ Mål C-438/02, Hanner målet, p 10.

¹⁷ Konkurrensverkets Rapport 1999:4, s 28.

¹⁸ Apotekets verksamhetsavtal mellan staten 20050622, p J.

¹⁹ SOU 1998:28 s 76.

karaktäriseras som läkemedelsnära produkter, samt handelsvaror i övrigt. Som ett led i arbetet att utöka tillgängligheten har ett antal apoteksombud tilldelats tillstånd att i glesbygden driva försäljning av receptfria läkemedel åt ett visst apotek.²⁰

3.2 Apoteksombuden

Apoteket AB har ca 800 apotek och använder sig av 970 apoteksombud i Sverige. Dessa har till uppgift att säkerställa tillgång till läkemedel på mindre tätbebyggda områden. Apoteksombuden är inte på något sätt tillhörande Apoteket AB, det är istället frågan om självständiga näringsidkare som genom avtal med Apoteket AB har fått i uppdrag att bedriva försäljning av receptbelagda läkemedel, samt ett mindre sortiment av receptfria läkemedel.²¹

Apoteksombuden saknar emellertid erforderlig utbildning och har därmed inte rätt att lämna råd till konsumenterna avseende användning av läkemedel. De har inte heller rätt att expediera recept.

3.3 Historik²²

Apoteksbolaget AB fick av staten den 18 september 1970 ensamrätt att driva detaljhandel med läkemedel.²³ Det privilegiesystem som rått inom apotekaryrket under 400 år upphörde då apoteken omvandlades till ett statligt ägt monopol på detaljhandel med läkemedel. Monopolet kom att omfatta samtliga läkemedel, det vill säga läkemedel såväl för människor som för djur samt både receptbelagda och receptfria läkemedel.

Diskussionen om ett förstatligande av privatägda apotek startade redan vid socialdemokraternas extra partikongress 1967 om ett näringspolitiskt program. Några år därefter resulterade detta i att Statsföretag AB bildades för att samla flera av den statliga

---

²⁰ SOU 1998:28 s 77 f.

²¹ Mål 438/02, Hanner-målet, p 14.

²² Historiken är hämtad ur en artikel av Tiwe, "Stark vänstervind skapade apoteksmonopolet", Läkemedelsvärlden nr. 7-8, juli 2005.

²³ SOU 1998:28 s 67.

industriella verksamheten under ett och samma tak. På vänsterkanten eftersträvade man att allt fler företag skulle ägas av staten. SSU ville förstatliga hela läkemedelsindustrin medan regeringen var lite försiktigare, men samtidigt var man tvungen att agera.

Hälsoskäl angavs som den huvudsakliga anledningen till uppkomsten av Apoteksbolaget. Andra skäl bakom ett införande av monopol påstods vara en säker distribution av läkemedel till konsumenterna. Dessa syften har emellertid ifrågasatts från olika håll. Det finns kritiker som spekulerar kring huruvida förstatligandet kom till av rent politiska skäl.

Apoteksbolaget Aktiebolag stiftades således den 3 juni 1970. Från början ägdes Apoteksbolaget till två tredjedelar av staten och till en tredjedel av en stiftelse bildad av Apotekarsocieteten.

Under tiden oljekrisen orsakade bekymmer för den svenska industrin klarade sig läkemedelsindustrin förvånansvärt väl och exporten ökade avsevärt under 1970-talet. Kraven på ett förstatligande av läkemedelsindustrin fortsatte med nya motioner vid den socialdemokratiska partikongressen 1972. Man började utreda olika metoder för staten att få möjlighet att skaffa sig en ökad kontroll och ett ökat inflytande över priserna.

Staten fortsatte att sakta men säkert utöka sitt inflytande över läkemedelsindustrin. Genom avtalet med staten fick Apoteksbolaget rätt att fastlägga försäljningspriset på farmaceutiska specialiteter samt rätt att förhandla för att lägga fast läkemedelsföretagens priser. Alla förändringar som hade ägt rum tydde på att en ny läkemedelspolitik var på gång.

Det avtal mellan staten och Apoteksbolaget som löpte ut den 31 december 1985 förnyades och förlängdes relativt oförändrat under ytterligare fem år. I samma veva sålde Apotekarsocieteten sin aktiepost till Apoteksbolagets pensionsstiftelse. I samband med den så kallade koncernutredningen 1991 förberedde Apoteksbolaget sig bland annat för en eventuell avreglering.

I november 1996 startade en granskning av läkemedelsdistributionen samt funderingar på hur den borde organiseras och regleras för att befolkningen skulle få säkra och effektiva läkemedel till så låg samhällskostnad som möjligt. Apoteksbolaget AB bytte namn till

Apoteket AB den 1 januari 1998 och i juni samma år blev staten ensam ägare till bolaget.²⁴

4 EU och arbetet på läkemedelsområdet

4.1 EU och dess konkurrensregler – en kort tillbakablick

För en stat som följer den marknadsekonomiska²⁵ modellen utgör konkurrens ett centralt inslag i samhället. Intresse av konkurrens kan ligga i konsumenternas rätt att kunna välja mellan varor som har producerats av olika konkurrerande företag under samma villkor. När avvikelse sker från denna modell avses tillgodogörandet av ett annat intresse hos staten och lagstiftaren. Det uppstår därmed en intressekonflikt mellan huvudregeln fri konkurrens och de mål de offentliga regleringarna har som syfte att uppfylla. Det bör således utföras en noggrann avvägning av vilket intresse som bör tillmätas störst betydelse.²⁶

EU:s konkurrensregler är utformade att upprätthålla effektiv konkurrens. Med det menas att det på varje marknad skall finnas tillräcklig konkurrens så att de grundläggande principerna gällande upprätthållande av den inre marknaden tillgodoses.²⁷ Ett främjande av den gränsöverskridande handeln mellan medlemsstaterna har länge varit ett övergripande mål inom EU. Enligt artikel 3 i EG-fördraget var det viktigt för detta ändamål att etablera ett system som har till syfte att se till att konkurrensen inte snedvrids. Ett ekonomiskt integrerat Europa kräver att hinder för fri handel undanröjs. Målet är att företag inom unionen fritt skall kunna etablera sig i vilken medlemsstat som helst och bli aktiva i andra marknader. Konsumenter skall erbjudas ett varierande utbud av varor och valfrihet att fritt välja bland dessa.²⁸

För att den inre marknaden skall kunna fungera krävs bland annat fri rörlighet för varor, som behandlas i artikel 23 i EG-fördraget. En förutsättning för en fungerande inre marknad inom EU är principen om en ”öppen marknadsekonomi med fri konkurrens”. För en väl fungerande

---

²⁴ Tiwe, ”Stark vänstervind skapade apoteksmonopolet”, Läkemedelsvärlden nr. 7-8, juli 2005.

²⁵ Marknadsekonomi kan definieras som en ekonomi där priset på varor och tjänster bestäms på olika marknader där säljare och köpare kan mötas.

²⁶ Bernitz och Edwardsson, s 14.

²⁷ Ritter och Braun, s 17.

²⁸ Westin, s 23 ff.

gemensam inre marknad fordras gemensamma konkurrensregler.²⁹

4.2 Direktiv 2004/27/EG och direktiv 2001/28/EG

Den 31 mars 2004 antogs två direktiv av Europaparlamentet och Rådet. Dels rörde det sig om ändring av ett direktiv om upprättande av gemenskapsregler för humanläkemedel³⁰, dels ett om ändring av ett direktiv angående upprättande av gemenskapsregler för veterinärmedicinska läkemedel³¹. Medlemsstaterna hade till 30 oktober 2005 att sätta dessa direktiv i kraft.³² Sverige har emellertid implementerat båda dessa direktiv

I direktivet konstateras att den gemenskapsrättsliga lagstiftning som antagits hittills är av central betydelse för åstadkommandet av fri rörlighet för läkemedel samt undanröjande av hindren för handel med dessa. Med läkemedel åsyftas ”varje substans eller kombination av substanser som tillhandahålls med uppgift om att den har egenskaper för att behandla eller förebygga sjukdom hos människor eller djur eller kan användas på eller administreras till människor eller djur i syfte att återställa, korrigera eller modifiera fysiologiska funktioner genom farmakologisk, immunologisk eller metabolisk verkan eller att ställa diagnos”.³³

5 Den inre marknaden

Den gemensamma marknaden syftar till en ökad ekonomisk integration som bygger på tanken på effektiv produktion och fördelning av resurser inom EU.³⁴ Av artikel 4 i EG-fördraget framgår att målet med den gemensamma marknaden uppnås under förutsättning att man i så stor utsträckning som möjligt avskaffar de olika nationellt avgränsade marknaderna och istället skapar en mer gemensam marknad med harmoniserad ekonomisk politik med sin grund i en öppen marknadsekonomi med fri konkurrens.

---

²⁹ Bernitz och Edwardsson, a.a. s 57.

³⁰ Direktiv 2004/27/EG om ändring av direktiv 2001/83/EG om upprättande av gemenskapsregler för humanläkemedel.

³¹ Direktiv 2004/28/EG om ändring av direktiv 2001/82/EG om upprättande av gemenskapsregler för veterinärmedicinska läkemedel.

³² Ds 2004:48, s 39.

³³ Direktiv 2004/27/EG om ändring av direktiv 2001/83/EG om upprättande av gemenskapsregler för humanläkemedel.

Artiklarna 28, 30 och 31 i EG-fördraget är av central betydelse vad gäller detaljhandelsmonopol och kompetensmonopol³⁵. I artikel 28 i EG-fördraget återfinns förbud mot kvantitativa handelsrestriktioner och åtgärder med motsvarande verkan. Syftet är att skapa en inre marknad utan gränser, så att varor kan röra sig lika fritt som inom en nationell gräns. En förutsättning är likabehandling samt likvärdiga villkor för marknadstillträde.³⁶ I artikel 30 stadgas de undantag som kan rättfärdiga förbuden i artikel 28. Undantagen utgörs av hänsyn till allmän moral, allmän ordning, allmän säkerhet eller intresset för skydd av människors och djurs hälsa och liv. Undantagen accepteras under förutsättning att de inte utgör medel för godtycklig diskriminering eller förtäckt begränsning av handeln mellan medlemsstaterna samt att proportionalitetsprincipen iakttas. Artikel 31 i EG-fördraget behandlar medlemsstaternas plikt att säkerställa att statliga handelsmonopol anpassas på sådant sätt att ingen diskriminering med avseende på anskaffnings- och saluföringsvillkor föreligger mellan medlemsstaternas medborgare.

I målen Delattre³⁷ och Monteil och Sammani³⁸ gjorde EG-domstolen ett viktigt uttalande rörande monopol. Domstolen ansåg att ett kompetensmonopol kan verka samhandelshindrande och vara hinder mot den fria rörligheten för varor, dock kan ett sådant hinder rättfärdigas om det kan bevisas att skyddsåtgärderna inte är alltför ingripande.³⁹ Bevisbördan åligger den som vill ha mindre ingripande åtgärder att bevisa att det räcker.⁴⁰

5.1 Kvantitativa handelshinder samt åtgärder med motsvarande verkan

Artikel 28 i EG-fördraget är en av de mest omdebatterade artiklarna i fördraget och det är oklart vad som egentligen omfattas av lydelsen. Grundläggande är dock förbudet mot nationell diskriminering samt restriktioner av olika slag.⁴¹

Processen för hur en bedömning av vad som faller inom artikel 28 i EG-fördraget sker på så

---

³⁴ Bernitz och Kjellgren, s 175.

³⁵ Med kompetensmonopol avseende läkemedel menas att försäljning av läkemedel inte får förekomma utan närvaro av utbildad farmaceutisk personal.

³⁶ Bernitz och Kjellgren, s 175.

³⁷ C-369/88 Delattre.

³⁸ C-60/89 Monteil och Sammani.

³⁹ SOU 1998:28 s 88, med hänvisning till målen C- 369/88, Delattre, och C-60/89, Monteil och Sammani.

⁴⁰ A.a. s 89.

sätt att man först och främst avgör huruvida de vidtagna nationella restriktionerna är av diskriminerande karaktär gentemot utländskt tillverkade varor. EG-domstolen har vidare fastställt att även om utländska och inhemska varor behandlas lika kan åtgärderna likväl anses som samhandelshindrande, och omfattas av artikel 28 EG-fördraget. I artikel 30 i EG-fördraget finns det emellertid möjlighet att rättfärdiga en negativ särbehandling. Den diskriminerande nationen kan åberopa förekomsten av allmänintressen som vuxit fram i rättspraxis, så kallade tvingande hänsyn. Åberopandet av tvingande hänsyn accepteras under förutsättning att de är genuina, ändamålsenliga och proportionerliga.⁴²

Kvantitativa handelshinder har av EG domstolen definierats som ”åtgärder som leder till fullständiga eller delvisa inskränkningar av beroende på omständigheterna, import, export eller varor i transit”. Kvantitativa handelshinder kan utgöras av införselsförbud, införandet av kvotsystem eller krav på importlicenser.⁴³

Även åtgärder med motsvarande verkan förbjuds i artikel 28 i EG-fördraget. I det omdiskuterade fallet Dassonville⁴⁴ definieras åtgärder med motsvarande verkan som ”alla handelsregler antagna av medlemsstater som kan utgöra ett hinder, direkt eller indirekt, faktiskt eller potentiellt, för handeln eller inom gemenskapen”.⁴⁵ Detta uttalande kom att utvecklas än mer i det välkända målet Cassis de Dijon⁴⁶, där man fastslog att även icke diskriminerande åtgärder, d.v.s. sådana åtgärder som inte gör åtskillnad mellan utländska och inhemska varor, kan anses vara av handelshindrande karaktär och utgöra åtgärd med motsvarande verkan. I samband med att EG domstolen vidgade artikel 28 i EG-fördraget till att även omfatta icke diskriminerande åtgärder, utökades även möjligheterna för medlemsstaterna att åberopa undantag genom praxis, åberopandet av tvingande hänsyn.⁴⁷ Kriterier för vad som kan anses utgöra ÅMV är mycket vagt definierade och en avvägning måste ske i det enskilda fallet.⁴⁸

Avgörandena i målen Dassonville och Cassis de Dijon fick enorma konsekvenser och

---

⁴¹ Bernitz och Kjellgren, Europarättens grunder, s 183 f.

⁴² Bernitz och Kjellgren, s 183 f.

⁴³ A.a. s 184, med hänvisning till mål 2/73 Geddo v. Ente Nazionale Risi.

⁴⁴ Mål 8/74 Dassonville.

⁴⁵ Mål 8/74, Dassonville, p 5.

⁴⁶ 120/78 Cassis de Dijon.

⁴⁷ Bernitz och Kjellgren, s 184.

⁴⁸ Direktiv 70/50 [1970] OJ L13/29, artikel 2(3). Direktivet var endast verksamt under övergångsperioden, dock har den

tillströmningen av mål till EG domstolen tilltog avsevärt. EG-domstolen var tvungen att begränsa omfattningen av artikel 28, vilket även gjordes i Keck⁴⁹. Begränsningen innebar att nationella regleringar som inte påverkar varornas utseende eller sammansättning i sig skall anses falla utanför artikel 28 i EG-fördraget.⁵⁰ Mer om Cassis det Dijon följer nedan.

5.1.1 Diskriminerande åtgärder enligt artikel 28 EG-fördraget

EG-domstolen har i en mängd olika rättsfall bedömt olika nationella åtgärder som gjort åtskillnad mellan importerade varor och inhemskt tillverkade. Som huvudregel är det till exempel otillåtet att ställa krav på ursprungsangivelser av en vara och att handlingen är att jämställa med en ÅMV enligt artikel 28 i EG-fördraget.⁵¹ EG-domstolen anser att en ursprungsmärkning underlättar för konsumenter att välja vara efter sina fördomar. Under vissa förutsättningar har ursprungsmärkningar varit tillåtna. Det kan till exempel röra sig om en ursprungsmärkning vars syfte är att återge viss kvalitet, viss form av tillverkning, eller om märkningen har till syfte att återge vissa egenskaper som kan relateras till kulturellt bundna traditioner.⁵²

Det kan även finnas andra typer av åtgärder som försvårar eller medför för höga kostnader för den utländska varan att etablera sig på marknaden. Det kan till exempel handla om inspektioner av importerade varor⁵³, såvida dessa inspektioner inte kan anses nödvändiga för att skydda exempelvis människors liv och hälsa.

Vanligt är att en medlemsstat inför import- eller exportrestriktioner. Som exempel kan nämnas då Italien fälldes för att ha tillämpat svårare och mer komplicerade regler vad gäller registrering av importerade bilar jämfört med registrering av inhemskt producerade bilar.⁵⁴

Åtgärder vidtagna av en medlemsstat och som uppmuntrar till diskriminering har ansetts

---

fått en vägledande effekt beträffande vad som kan anses utgöra ÅMV.

⁴⁹ Målen C-267 och 268/91 Keck och Mithouard.

⁵⁰ A.a. p 15.

⁵¹ Mål 113/80, kommissionen mot Irland, p 4; mål 207/83, kommissionen mot Storbritannien, p 22.

⁵² Craig och de Búrca, s 621, jfr mål 12/74, kommissionen mot Tyskland.

⁵³ Mål 251/78, Denkavit Futtermittel GmbH v. Minister Für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten des Landes.

Se även mål 53/76, Procureur de la République Besancon v. Bouhelier.

⁵⁴ Mål 154/85, kommissionen mot Italien.

utgöra förbjudna åtgärder av EG-domstolen. Som exempel kan nämnas ”Köp irländsk” – fallet⁵⁵, där den irländska staten lämnade bidrag till en kampanj vars syfte var att öka försäljningen av inhemska produkter.

Ytterligare åtgärder som kan anses vara förbjudna är prisregleringar som kan bidra till svårare omständigheter för utländska varor att slå sig fram på marknaden. En medlemsstat kan exempelvis fastställa så pass höga minimipriser att utländska varor inte ens ges en möjlighet att konkurrera med den billiga inhemska varan.⁵⁶

Nationella regleringar kan i vissa fall verka neutrala rent formellt, men i praktiken drabba utländska varor hårdare än inhemskt producerade. I dessa fall tillämpas Cassis de Dijon – doktrinen. Det talas då om en slags indirekt diskriminering, och faller givetvis inom artikel 28 EG-fördraget.⁵⁷

5.2 Undantag enligt artikel 30 EG- fördraget

Skulle en åtgärd vidtagen av en medlemsstat befinnas vara diskriminerande, kan åtgärden ändå rättfärdigas med hjälp av artikel 30 i EG- fördraget. EG-domstolen försöker emellertid att vara så restriktiv som möjligt i sin tillämpning av undantagsregler i artikel 30.⁵⁸ Skulle en medlemsstat kunna motivera en åtgärd med hjälp av någon omständighet under artikel 30 i EG- fördraget, krävs det ändå att åtgärden har varit proportionerlig, ändamålsenlig och genuin⁵⁹. Med det menas att medlemsstaten skall ha använt sig av den minst ingripande åtgärden för att uppnå ändamålet. Bevisbördan för att så är fallet åligger medlemsstaten i fråga.⁶⁰

Under artikel 30 stadgas det att bestämmelserna i artiklarna 28 och 29 i EG- fördraget inte skall hindra förbud eller restriktioner för import, export eller transitering, om de grundas på hänsyn till allmän moral, allmän ordning eller allmän säkerhet. Även intresset för skydd av

---

⁵⁵ Mål 249/81, kommissionen mot Irland. Se även mål 222/82, Apple and Pear Council v. K.J. Lewis Ltd..

⁵⁶ Mål 82/77, Openbaar Ministerie v. Van Tiggele.

⁵⁷ Mål 152/78, kommissionen mot Frankrike.

⁵⁸ Craig och de Búrca, s 626.

⁵⁹ Bernitz och Kjellgren, s 184.

⁶⁰ Craig och de Búrca, a.a. s 626.

människors och djurs hälsa och liv, bevarandet av växter, skydd av nationella skatter av konstnärlig, historisk eller arkeologisk värde och skydd av industriell och kommersiell äganderätt, faller innanför artikel 30 i EG- fördraget.

5.2.1 Allmän moral

Exempel på när en medlemsstat har åberopat allmän moral återfinns speciellt i två brittiska mål, *Henn and Darby*⁶¹ och *Conegate-målet*⁶². Undantaget har åberopats oftast i syfte att hindra olika typer av pornografi eller sexrelaterade varor.

Det förstnämnda fallet rör importförbud av pornografiska filmer från Nederländerna. Storbritannien hävdade att import av den typ av filmer är att anses som omoraliskt och hänvisade till artikel 30 i EG-fördraget. EG-domstolen menade att det i första hand är upp till varje medlemsstat att själva avgöra vilka moraliska gränser som skall gälla i landet, även om det kan innebära totalförbud av en viss vara. Begränsningarna måste dock även drabba inhemska varor av samma slag, annars kan förbuden anses som en form av förtäckt diskriminering av utländska varor. EG-domstolen kom fram till att det inte rörde sig om förtäckt diskriminering i målet *Henn and Darby*, trots att brittisk lagstiftning inte förbjöd pornografi producerat i Storbritannien.

Det blev emellertid annorlunda utfall i *Conegate-målet*. Det brittiska företaget *Conegate* importerade uppblåsbara dockor från Tyskland med motiveringen att de skulle användas till skyltning, medan tullinspektionen hävdade att syftet med dessa dockor var mindre anständiga, och beslagtogs och förverkade dessa. Precis som i fallet ovan hävdade EG-domstolen det även här är upp till varje medlemsland att självt avgöra vad som krävs för att upprätthålla allmän moral.⁶³ Det ansågs emellertid inte tillåtet att förbjuda en utländsk vara som lagligen tillverkas och omsätts i det egna landet. I Storbritannien saknades det några reella förbud mot sådana uppblåsbara dockor, och restriktionerna ansågs ha drabbat *Conegate* hårdare än inhemska producenter.⁶⁴

---

⁶¹ Mål 34/79, R. v. *Henn and Darby*.

⁶² Mål 121/85, *Conegate Ltd. v. Commissioners of Customs and Excise*.

⁶³ Mål 121/85, *Conegate Ltd. v. Commissioners of Customs and Excise*, p 14.

5.2.2 Allmän ordning

Kriteriet allmän ordning har tolkats relativt restriktivt av EG-domstolen, trots att flera medlemsstater vid flera tillfällen åberopat det kriteriet. Allmän ordning har till exempel inte ansetts kunna innefatta konsumentskydd.⁶⁵ Även argumentet att nationella regler som stöds av straffrättsliga sanktioner skulle anses rättfärdigande så som allmän ordning har avvisats med motiveringen att det skulle bli alltför lätt för medlemsstaterna att kringgå artikel 30 i EG-fördraget.⁶⁶

5.2.3 Allmän säkerhet

Med allmän säkerhet åsyftas både statens inre och yttre säkerhet. Campus Oil-målet⁶⁷ anses fortfarande vara det ledande fallet där allmän säkerhet exemplifieras. Irland krävde att petroleumimportörer skulle köpa en tredjedel av sina behov från ett statsägt raffinaderi och betala ett pris som fastställts av den irländska regeringen. Kravet sades vara nödvändigt för att hindra Irlands enda raffinaderi från att gå i konkurs. EG-domstolen ansåg att åtgärderna vidtagna av Irlands regering kan falla innanför artikel 30 i EG-fördraget och har som syfte att skydda allmän säkerhet på så sätt att man genom åtgärden garanterade försörjningen av petroleumprodukter i en krissituation.

5.2.4 Allmän hälsa

Det har funnits otaliga fall där medlemsstaterna har försökt legitimera olika åtgärder genom kriteriet allmän hälsa enligt artikel 30 i EG-fördraget. EG-domstolen har emellertid varit försiktig vid godkännandet. Först och främst måste det avgöras huruvida allmän hälsa i realiteten är det verkliga skälet bakom ett förbud, eller om åtgärden är ett slags förtäckt diskriminering av utländska varor.⁶⁸ Storbritannien har vid ett tillfälle infört importstopp för

---

⁶⁴ A.a., p 16.

⁶⁵ Mål 113/80, kommissionen mot Irland, se även mål 177/83, Kohl v. Ringelhan.

⁶⁶ Mål 16/83, Karl Prantl, p 33.

⁶⁷ Mål 72/83, Campus Oil v. Minister for Industry and Energy.

⁶⁸ Craig och de Búrca, s 631.

ägg och kött från fjäderfån ifrån övriga medlemsstater med motiveringen att det är nödvändigt för skydd av den allmänna hälsan. EG-domstolen avvisade Storbritanniens argument och hävdade att importförbudet i första hand syftade till att utestänga franskuppfödda kalkoner från den engelska julfågelmärknaden.⁶⁹

Vilka krav gäller i det fall en medlemsstat åberopar skydd för människors och djurs hälsa? Vid de tillfällen det kan anses föreligga genuina vetenskapliga tvivel beträffande en varas substans ofarlighet, kan man åberopa skydd för människors och djurs hälsa. Bevisbördan för att det i själva verket föreligger några allvarliga hot mot människors och djurs hälsa åligger medlemsstaten.⁷⁰

I ett annat fall förbjöds försäljningen av vitaminerade livsmedel med hänsyn till folkhälsan.⁷¹ Förbudet motiverades med att innehållet av vitaminerna utgjorde en hälsorisk. Det var ett känt faktum att vitaminer är bra för hälsan, men vissa menade att överkonsumtion kunde vara skadlig för hälsan. Det saknades emellertid tillräcklig forskning på huruvida påståendet saknade grund eller ej. EG-domstolen konstaterade dock att det i avsaknad av reglering av ett visst område på gemenskapsnivå, är det upp till medlemsstaten att själv avgöra vilken grad av skydd för invånarnas hälsa som skall råda, i ljuset av proportionalitetsprincipen.⁷²

5.2.5 Industriell och kommersiell äganderätt

Enligt artikel 295 i EG-fördraget får EU inte ingripa i medlemsstaternas egendomsordningar. Immateriella rättigheter innebär att rättighetsinnehavaren ges en lagskyddad, territoriellt begränsad ensamrätt, något som ofta inverkar på den fria varurörligheten. EG-domstolen har gjort åtskillnad mellan rättigheterna som sådana och utövandet av dessa. Trots att rättigheterna i sig kan vara tillåtna, kan utövandet av dem komma att stå i strid med artikel 28 i EG-fördraget.⁷³

---

⁶⁹ Mål 40/82, kommissionen mot Storbritannien.

⁷⁰ Bernitz och Kjellgren, s 193 f.

⁷¹ Mål 174/82, Officier van Juatitie v. Sandoz BV.

⁷² A.a., p 16.

⁷³ Mål 15/74, Centrafarm v. Sterling drug, p 7.

5.3 Artikel 31 i EG-fördraget

I artikel 31 i EG-fördraget stadgas medlemsstaternas skyldighet att anpassa statliga handelsmonopol på ett sätt att ingen diskriminering med avseende på anskaffnings- och saluföringsvillkor föreligger mellan medlemsstaternas medborgare. Bestämmelserna skall vidare tillämpas på varje verksamhet där staten utövar en märkbar kontroll över import eller export mellan medlemsstaterna.

Syftet bakom artikeln är att eliminera hinder för den fria rörligheten för varor som beror på statliga monopols handlingar. Artikel 31 har att säkerställa att medlemsstaterna inte använder sig av statliga monopol för protektionistiska ändamål som strider mot gemenskapsrätten.⁷⁴

Artikel 31 förefaller täcka ett större område än fördragsbestämmelser om fri rörlighet för varor. Det är inte bara diskriminering avseende varor från andra medlemsstater som förbjuds i artikeln, utan även diskriminering mellan medlemsstaternas medborgare med avseende på villkor för anskaffning och saluföring av varorna. Artikel 31 möjliggör således tillfällen för såväl aktörer från övriga medlemsstater att kunna etablera sig i en medlemsstat och erbjuda sina varor till berörda kunder, som konsumenter att kunna konsumera varor från vilka aktörer de vill.⁷⁵

5.4 Cassis de Dijon- doktrinen

Behandlas inhemska och utländska varor lika, kan en åtgärd ändå anses som samhandelshindrande och omfattas av artikel 28 i EG-fördraget. EG-domstolen konstaterar i Cassis de Dijon att regler som formellt drabbar inhemska och utländska varor lika drabbar i praktiken importerade varor hårdare. När en producent tillverkar en vara måste denne se till att de uppfyller vissa produktkrav i hemlandet. En importör måste i sin tur inte bara se till att varan uppfyller produktkrav i hemlandet, utan även i importlandet. I samband med att EG-

---

⁷⁴ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, Brott mål mot Krister Hanner, p 27-28.

⁷⁵ A.a., p 87.

domstolen i sitt avgörande i målet Cassis de Dijon utvidgade kretsen av otillåtna åtgärder, ökade även behovet av fler undantag än de nämnda i artikel 30 i EG-fördraget. Lösningen på problematiken blev doktrinen om tvingande hänsyn, d.v.s. olika skyddsbehov av allmänintresse.⁷⁶

Cassis de Dijon. Målet handlar om en fransk likör som förbjöds marknadsföring i Tyskland. Likören innehöll mindre än 25 % alkohol, något som var acceptabelt i Frankrike men ej tillräckligt för att kunna klassificeras som likör i Tyskland. Man menade att den tyska lagen var en åtgärd med motsvarande verkan enligt artikel 28 i EG-fördraget eftersom det hindrade den franska likören från att kunna marknadsföras i Tyskland. Förbudet motiverades genom påståendet att man ville begränsa alkoholkonsumtionen i landet genom att hindra alkoholsvaga drycker, som ju kan leda till att lågkonsumtionskunder kan omvandlas till alkoholister. Förbudet syftade vidare till att hindra otillbörlig priskonkurrens genom sänkningar av alkoholstyrkan.

I första hand fastställas det att i avsaknad av reglering på alkoholområdet på gemenskapsnivå är det upp till medlemsstaten att själv avgöra villkor knutna till alkoholproduktion och marknadsföring.⁷⁷ EG-domstolen slog emellertid fast att den tyska lagen hindrar handeln mellan medlemsstaterna. Man konstaterade vidare att en vara som lagligen tillverkas och marknadsförs i ett medlemsland i princip inte får vägras tillträde till andra medlemsländernas marknader. Därmed etablerades principen om ömsesidigt erkännande av nationella produktregler⁷⁸. Denna princip innefattar olika nationella krav på varors innehåll, tillverkningsprocess, form eller förpackning på varor.⁷⁹

I avsaknad av gemenskapsrättsliga regler får en medlemsstat vidta åtgärder för att hindra illojala förfaranden, under förutsättning att åtgärderna är rimliga, och att de bevis som krävs inte medför att handeln mellan medlemsstaterna förhindras.⁸⁰

5.5 Doktrinen om tvingande hänsyn

---

⁷⁶ Bernitz, s 196 f.

⁷⁷ Mål 120/78, Cassis de Dijon, p 8.

⁷⁸ A.a., p 14.

⁷⁹ Bernitz, s 196.

⁸⁰ Mål 120/78, Cassis de Dijon, p 8.

Huvudregeln har alltid varit att en medlemsstat inte kunnat rättfärdiga en åtgärd på andra grunder än de i artikel 30 i EG-fördraget nämnda.⁸¹ Tvingande hänsyn utgörs av diverse undantag som under åren utvecklats i praxis och kan åberopas av medlemsstater som försöker rättfärdiga likabehandlande men samhandelshindrande åtgärder som kan falla in under Cassis de Dijon doktrinen. Doktrinen om tvingande hänsyn inte bara kompletterar artikel 30 i EG-fördraget, utan tar det ett steg längre till att omfatta även andra mer vagt definierade hänsyn⁸². Bland skyddshänsyn som accepterats som tvingande hänsyn i Cassis de Dijon – målet kan nämnas hänsynen till effektiv kontroll⁸³, skydd för folkhälsan, goda handelsseder och konsumentskydd⁸⁴. Bland ytterligare omständigheter som kan rättfärdiga en förbjuden åtgärd kan nämnas sparande på offentliga resurser⁸⁵, värnande om medias mångfald⁸⁶ och biologisk mångfald⁸⁷ har accepterats som tvingande hänsyn.

För att en medlemsstat skall kunna stödja sig på något av de tvingande hänsynen måste det även i det här fallet visas att åtgärden är proportionerlig, ändamålsenlig och genuin. Det skall ej heller finnas mindre ingripande åtgärder än de vidtagna. Åberopandet av de tvingande hänsyn bedöms i ljuset av de allmänna rättsprinciperna samt grundläggande rättigheter⁸⁸.

5.6 Keck-doktrinen

Den extensiva tolkningen av artikel 28 i EG-fördraget kom att omfatta även icke-diskriminerande åtgärder som inte gör åtskillnad mellan inhemska och utländska varor, ifrågasattes alltfler nationella åtgärder och tillströmningen av mål till EG-domstolen ökade betydligt. EG-domstolen blev tvungen att avgränsa sig, vilket också skedde i avgörandet i Keck^{89, 90}. Begränsningen bestod i att vissa försäljningsåtgärder som inte påverkar varors utseende eller sammansättning, vilka faktiskt eller rättsligt inte gör åtskillnad mellan

---

⁸¹ Craig och de Búrca, s 634.

⁸² Bernitz, s 198.

⁸³ Se t ex Mål 13/77, GB-Inno v. , och mål 134/83, Abbink.

⁸⁴ Mål 286/81, Oosthoek Uitgeversmaatschappij B V.

⁸⁵ Mål 238/82, Duphar BV.

⁸⁶ Mål C-368/95, Vereinigte Familiapress Zeitungsverlag – und vertriebs GmbH v. Heinrich Bauer Verlag.

⁸⁷ Mål C-67/97, Ditlev Bluhme.

⁸⁸ Mål C-368/95, Vereinigte Familiapress Zeitungsverlag – und vertriebs GmbH v. Heinrich Bauer Verlag p 37.

⁸⁹ Målen C-267 och 268/91, Keck och Mithouard.

⁹⁰ Bernitz, s 184 f.

inhemska och utländska varor, och ej heller kan anses påverka samhandeln, skall falla utanför artikel 28 i EG-fördraget.⁹¹ Därmed behöver de ej heller rättfärdigas av några tvingande hänsyn.⁹²

I fallet Keck ansågs ett nationellt förbud mot försäljning till konsumenter till priser som kraftigt understeg butikens inköpspris falla utanför artikel 28. Övriga marknadsregleringar som godtagits på motsvarande sätt kan nämnas regleringar rörande butikens öppettider⁹³ och förbud av viss sorts reklam utanför apotek^{94 95}.

För att bättre kunna illustrera skillnaden mellan vad som faller innanför och utanför artikel 28 i EG-fördraget, görs en uppdelning av de bedömda åtgärderna i statiska och dynamiska. Statiska marknadsföringsåtgärder är de åtgärder som har ett direkt samband med varans tillhandahållande, d.v.s. butiken och dess öppettider. Dynamiska åtgärder är däremot de åtgärder som är oberoende av det faktiska försäljningsstället, d.v.s. krav på produktutseende, innehåll och dylikt.⁹⁶

I de fall en åtgärd försvårar eller omöjliggör tillträde på den nationella marknaden från andra medlemsstater, faller åtgärden inom artikel 28. Keck-doktrinen kan tolkas på så sätt att de åtgärder som rör själva varans utformning och sammansättning kan presumeras vara samhandelshindrande, medan åtgärder om varans distribution måste i praktiken ha en hämmande effekt för att kunna anses falla innanför artikel 28 i EG-fördraget.⁹⁷

Situationen anses dock mer komplicerad i de fall där statliga monopol finns inblandade. Dessa behöver inte vara förbjudna, men måste följa reglerna i EG-fördraget. Ett viktigt avgörande har i dessa sammanhang varit Franzén-fallet⁹⁸ rörande det svenska alkoholmonopolet.⁹⁹

---

⁹¹ Målen C-267 och 268/91, Keck och Mithouard, p 16-17.

⁹² Bernitz, s 185.

⁹³ Bland annat målen C-401/92 och C-402/92, Tanskstation` t Heukske V O F och J B E Boermans.

⁹⁴ Mål C-292/92, Hündermund et al mot Landesapothekerkammer Baden-Wurtemberg.

⁹⁵ Bernitz, s 200 f.

⁹⁶ A.a. s 201 f.

⁹⁷ A.a. s 202.

⁹⁸ Mål C-189/95, Harry Franzén.

6 Monopol

Motsatsen till fri konkurrens är monopol. Med monopol menas en marknadsform där det existerar endast en säljare dock många fler köpare, eller tvärtom. Att monopolställning uppstår kan antingen bero på att det föreligger någon sorts hinder för andra företag att slå sig fram på marknaden, eller att tillståndet har uppkommit på ett naturligt sätt, d.v.s. endast ett företag kan verka vinstdrivande på marknaden. Det finns ytterligare ett sätt monopol kan ha uppkommit, och det är då staten av olika skäl genom lagstiftning ger ett företag monopol på en viss vara.¹⁰⁰

6.1 Offentliga monopol

För att ett monopol skall anses vara statligt fordras att den ifrågavarande enheten skall ha ett särskilt samband med staten. Det kan röra sig om en del av förvaltningen¹⁰¹, ett offentligt företag¹⁰² eller ett privat företag som anförtrotts en ensamrätt eller särskilda rättigheter¹⁰³. Huvudsaken är att staten har ett betydande inflytande över verksamheten.¹⁰⁴

Det krävs vidare att det statliga monopolet skall grunda sig på ett myndighetsbeslut och att dess ensamrätt skall garanteras rättsligt. Monopol av rent ekonomisk karaktär omfattas således inte av bestämmelsen, utan regleras främst genom EG-fördragets artikel 82. Slutligen har domstolen angett att artikel 31 i EG-fördraget tar sikte på handel med varor¹⁰⁵ och är inte tillämplig på monopol på tillhandahållande av tjänster¹⁰⁶, under förutsättning att dessa monopol inte är av det slag att de kan ha en direkt påverkan på handeln med varor mellan medlemsstaterna¹⁰⁷.

---

⁹⁹ Bernitz, s 202 f.

¹⁰⁰ Jones och Sufrin, EC Competition Law, s 8.

¹⁰¹ Mål 30/87, Bodson v. Pompes Funèbres des Régions Libérées SA.

¹⁰² Mål 154/85 kommissionen mot Italien, och mål C-202/88, Frankrike mot kommissionen, samt dom av den 23 oktober 1997 i mål C-189/95, Franzén.

¹⁰³ Mål C-157/94, kommissionen mot Nederländerna.

¹⁰⁴ Mål 13/70, Francesco Cinzano och Cia GmbH mot Hauptzollamt Saarbrücken ett liknande resonemang förs i sammanhanget.

¹⁰⁵ Mål 6/64, Costa mot Enel p. 4.

¹⁰⁶ Mål 155/73, Sacchi, p. 10.

¹⁰⁷ Se bl.a. mål 271/81, Société coopérative d'amélioration de l'élevage et d'insémination artificielle du Béarn punkterna 8-13.

Samtliga medlemsstater i EU är mer eller mindre fria marknadsekonomier, således kan fri konkurrens påstås utgöra huvudregel. Offentliga regleringar som avviker från huvudregeln utgör således undantag. I dessa fall är rättsläget tämligen oklart och det krävs en avvägning mellan olika intressen. I förevarande fall rör det sig om en avvägning mellan EU:s mål att skapa en gemensam inre marknad och medlemsstaternas intresse av att med beaktande av särskilda faktorer ändå avvika från huvudregeln, i syfte att hindra den fria rörligheten för varor.¹⁰⁸

Enligt artikel 31 i EG-fördraget krävs det inte att statliga handelsmonopol skall avskaffas. Det är medlemsstaternas uppgift att säkerställa att dessa monopol är utformade på ett sätt att ingen diskriminering avseende anskaffnings- och saluföringsvillkor föreligger mellan medlemsstaternas medborgare. I fallet i fråga uppkommer diskussionen om huruvida en ensamrätt till detaljhandel kan anses vara förenlig med artikel 31 EG-fördraget. Ett närliggande resonemang har förts en gång tidigare i Franzén-målet¹⁰⁹. EG-domstolen kom fram till att det monopol som var i fråga i det målet var förenligt med artikel 31 EG-fördraget, eftersom bestämmelserna om monopolet och dess funktionssätt varken var diskriminerande eller sådana att varor importerade från övriga medlemsstater missgynnades.

6.2 Artikel 86 i EG-fördraget

Vid införandet av statliga regleringar med konkurrenshämmande effekter, uppstår det en situation på marknaden som avviker från den marknadsekonomiska normen. Frågan är om det alltid medför nackdelar eller kan det finnas ändamål som rättfärdigar regleringarna?

För offentliga företag som har beviljats en särställning på marknaden blir de allmänna konkurrensrättsliga reglerna i artiklarna 81 och 82 i EG-fördraget tillämpliga. EG-domstolen har emellertid på längre sikt strävat efter en avreglering av statliga monopol i medlemsstaterna.¹¹⁰

I artikel 86 i EG-fördraget stadgas att företag som anförtrotts att tillhandahålla tjänster av

---

¹⁰⁸ Bernitz och Edwardsson, s 58.

¹⁰⁹ Mål C-189/95, Allmänna åklagaren mot Harry Franzén.

¹¹⁰ Bernitz, s 269.

allmänt ekonomiskt intresse eller som har karaktären av fiskala monopol skall lyda under detta fördrag, såvida tillämpningen av dessa regler inte hindrar att de särskilda uppgifter som tilldelats dem fullgörs. Utvecklingen av handeln får inte påverkas i en omfattning som strider mot gemenskapens intresse.

Syftet med artikel 86 i EG-fördraget är att hindra medlemsstaterna från att dra nytta av de företag de har inflytande över, eller att söka kringgå bestämmelserna i artiklarna 28, 29 och 30 i EG-fördraget.¹¹¹

Vad gäller artikelns första stycke stadgas att medlemsstaterna inte via företag som de på något sätt har inflytande över får vidta åtgärder som strider mot gemenskapsrätten. I dess andra stycke finns möjlighet till undantag från konkurrensreglernas tillämpning. Målgruppen är företag som har anförtrotts uppdrag av allmänt ekonomiskt intresse. Medan första stycket riktar sig till medlemsstaterna, riktar sig andra stycket främst till företagen.¹¹²

Artikel 86 p.2 i EG-fördraget utgör undantag till fördragets regler och bör således tolkas restriktivt enligt EG-domstolen. Vid tillämpandet av artikeln görs det även en proportionalitetsbedömning av de vidtagna statliga åtgärderna som avviker från EG-rättslig lagstiftning. Proportionalitetsprincipen innebär att en åtgärd inte skall gå utöver vad som kan anses nödvändigt för ändamålet. Det är frågan om huruvida det existerar mindre ingripande åtgärder som kan ge minst lika bra resultat som de vidtagna av staten.

För att avgöra huruvida en vidtagen åtgärd uppfyller kraven i proportionalitetsprincipen prövas det huruvida åtgärden är lämplig och nödvändig till ändamålet. Det görs vidare en prövning av huruvida konsekvenserna av den vidtagna åtgärden är rimliga i relation till det önskade ändamålet.¹¹³

Den vanligast ifrågasatta nationella ordningen är i de fall ett statligt företag beviljats monopol på viss marknad. EG-domstolen har då att undersöka om det förutsätts exklusiva rättigheter för att ett företag skall kunna utföra sina uppgifter.¹¹⁴

---

¹¹¹ Edwardsson, s 125

¹¹² Edwardsson, s 120 f.

¹¹³ Craig och de Búrca, s 371.

I artikel 86 p.2 sista st. föreskrivs det att handeln mellan medlemsstaterna inte får påverkas i en omfattning som strider mot gemenskapens intresse. Denna bestämmelse möjliggör för EG-domstolen att göra en avvägning mellan gemenskapens och medlemsstatens intresse.¹¹⁵

6.2.1 Tillämpningsvillkor

Generaladvokat Léger anger i sitt förslag till förhandsavgörande sex tillämpningsvillkor för artikel 86.¹¹⁶ Först och främst fordras att organet i fråga måste vara ett företag; en enhet som utövar *ekonomisk verksamhet*.¹¹⁷ För det andra krävs det att företaget anförtrotts att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse genom *myndighetsbeslut*.¹¹⁸ Det räcker inte att en verksamhet bedrivs under statlig tillsyn för att en enhet skall anses falla innanför artikel 86 tillämpningsområde. För det tredje skall den berörda enheten ha anförtrotts att tillhandahålla tjänster av *allmänt ekonomiskt intresse*. Det ankommer medlemsstaterna att avgöra vad som skall anses vara en tjänst av allmän ekonomisk intresse.

Vad gäller det fjärde tillämpningsvillkoret görs en *nödvändighetsprövning*. För att artikel 86 p.2 skall kunna bli tillämplig krävs det att bestämmelserna i fördraget hindrar företag från att fullfölja de åtgärder som åvilats dem av staten. Det räcker emellertid att företaget i avsaknad av den tilldelade ensamrätten, skulle hindras från att fullgöra sina skyldigheter. De omdebatterade inhemska bestämmelserna skall således vara *nödvändiga* för att uppnå ändamålet.

För att det femte villkoret skall uppfyllas skall det göras en *proportionalitetsprövning*. Företag som upplåtits ensamrätt att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse skall lyda under reglerna i fördraget, i den utsträckning tillämpningen av dessa regler inte hindrar dem i sitt fullgörande av de tilldelade uppgifterna. För att ensamrätten skall anses vara förenlig med EG-rätten skall det naturligtvis inte finnas andra mindre ingripande åtgärder för att nå

---

¹¹⁴ Edwardsson, s 140 f.

¹¹⁵ A.a., s 141, med hänvisning till Wahl, s 418 f.

¹¹⁶ Förslag till förhandsavgörande av generaladvokat Léger i mål C-438/02, Hanner-målet, p 136 ff.

¹¹⁷ Mål 41/90, Höfner och Elser, p 21.

¹¹⁸ Mål 127/73, Belgische Radio en Televisie mot SV SABAM och NV Fonior, p 20, se även mål 66/86 Ahmed Saeed Flugreisen och Silver Line Reisebüro GmbH mot Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs e.V., p 55.

ändamålet¹¹⁹.

Det sista villkoret i artikel 86 p. 2 föreskriver att utvecklingen av handeln *inte* får påverkas i en utsträckning som skulle *stå i strid med gemenskapens intresse*. Det krävs att de omtvistade reglerna *väsentligen* skall ha påverkat handeln inom gemenskapen, ett krav som inte annars ställs vad gäller definition av begreppet kvantitativ restriktion eller åtgärd med motsvarande verkan¹²⁰.

Eftersom artikel 86 p. 2 utgör ett undantag skall den tolkas restriktivt.¹²¹ Det åligger medlemsstaterna att bevisa att villkoren i artikel 86 p. 2 är uppfyllda.¹²²

6.2.2 Begreppet företag

Företag i den mening som avses i artikel 86 i EG-fördraget kan delas in i tre olika sorter. Dels avses offentliga företag, dels företag med exklusiva rättigheter, och slutligen företag med särskilda rättigheter. Gemensamt för dessa tre typer av företag är att samtliga har en viss koppling till staten. Det kan antingen röra sig om staten som ensam ägare eller att staten har beviljat företagen antingen särskilda eller exklusiva rättigheter. Oavsett i vilken typ dessa företag förekommer har de tilldelats en gynnad position gentemot andra företag.¹²³

EG-domstolen har konstaterat att den nationella statens definition av företagsbegreppet saknar betydelse. Det är upp till EG-domstolen att i varje enskilt fall avgöra huruvida det rör sig om ett företag i den benämning som avses i fördragstexten.¹²⁴

Med företag i EG:s konkurrensrätt menas således samtliga enheter som bedriver verksamhet av ekonomisk natur. Det är verksamhetens natur som avgör huruvida enheten som bedriver rörelsen kommer att klassificeras som ett företag eller ej. Offentliga företag är företag som bedriver verksamhet av ekonomisk natur och som står under inflytande av staten. Det spelar ej

---

¹¹⁹ Mål C-209/98, Sydhavnens Sten & Grus, punkt 80.

¹²⁰ Förslag till avgörande av generaladvokat Cosmas från den 26 november 1996, i målen kommissionen mot Nederländerna, Italien, Frankrike och Spanien, c-157-160/94 p. 126.

¹²¹ Mål C-157/94, kommissionen mot Nederländerna, p 37.

¹²² Mål C-159/94, kommissionen mot Frankrike, p 94.

¹²³ Edwardsson, s 124.

¹²⁴ A.a., s 125.

heller roll om inflytanden i realiteten utnyttjas eller inte, det räcker att makten är potentiell. Varje form av inblandning från staten medför emellertid inte att ett företag skall anses vara av offentlig natur, utan det måste röra sig om ett dominerande inflytande.¹²⁵

6.2.3 Exklusiva rättigheter

Ett företag kan ha beviljats exklusiv rättighet att bedriva viss ekonomisk verksamhet. Med exklusiv rättighet menas att alla andra företag förbjuds utövande av samma verksamhet. Det företaget har således beviljats ett rättsligt monopol på marknaden. I de fall företag beviljas rättsligt monopol för en viss verksamhet medför det att företaget får en dominerande ställning på just den marknaden.¹²⁶ Monopol i sig har en tendens att ofta resultera i antingen för höga priser, för begränsat utbud eller minskat förändringstakt på marknaden. Av mål C-202/88 Frankrike mot kommissionen, framgår det att det inte behöver vara säkert att rättsliga monopol som avses i artikel 86 i EG-fördraget är förenliga med gemenskapsrätten¹²⁷. Det är upp till EG-domstolen att pröva varje enskilt fall för sig.¹²⁸

6.2.4 Allmänt ekonomiskt intresse

I artikel 86 p. 2 erbjuds undantag från artikel 82, under förutsättning att det föreligger skäl av *allmänt ekonomiskt intresse*, något som begränsar medlemsstaternas möjligheter att beviljas undantag i enlighet med artikeln.¹²⁹

I det ovannämnda Frankrike mot kommissionen anförde EG-domstolen att syftet bakom artikel 86 p.2 är att genom att under vissa omständigheter bevilja undantag från fördragets allmänna regler skall medlemsstaternas intresse av att använda vissa företag kunna förenas med gemenskapens intresse av att konkurrensreglerna iakttas.¹³⁰

---

¹²⁵ Edwardsson, s 131 f.

¹²⁶ A.a., s 132.

¹²⁷ Mål C-202/88, Frankrike mot kommissionen, p2.

¹²⁸ Edwardsson, s 144.

¹²⁹ Bernitz och Edwardsson, s 75.

¹³⁰ Mål C-202/88, Frankrike mot kommissionen, p.11-12.

När man talar om en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse är det viktigt att komma ihåg att lägga betoningen på *allmänt* snarare än *ekonomiskt*. Det som anses utgöra ett allmänt intresse kan ofta uttryckas i ekonomiska termer. Ett allmänt ekonomiskt intresse bör vara något som verkligen ger uttryck för det allmännas bästa. Det kan exempelvis röra sig om samhällets behov av infrastruktur, utbildning, sociala skyddsnet etc. ¹³¹

Vad som avses med tjänst av allmänt ekonomiskt intresse är upp till medlemsstaten själv att avgöra eftersom det är medlemsstatens egna allmänna ekonomiska intresse som avgör huruvida ett företag skall lyda under staten eller ej. Detta är emellertid inte något som inte kan överprövas av EG-domstolen. Begreppet *tjänst* i artikel 86 p.2 har inte samma innebörd som i övriga artiklar i EG-fördraget. Artikel 50 i EG-fördraget definierar begreppet tjänst som ”prestationer som normalt utförs mot ersättning”. I artikel 86 saknas dock krav på ersättning för att en prestation skall kunna definieras som *tjänst*. Även tjänster som erbjuds kostnadsfritt eller till kostnad som inte motsvarar marknadsmässigt pris omfattas således av artikel 86 i EG-fördraget. Lydelsen ”tjänster allmänt ekonomiskt intresse” innebär att tjänster av kulturell, religiös och social karaktär inte faller inom artikel 86 lydelse. ¹³²

Till företag som EG-domstolen har ansett utgöra tjänster av allmänt ekonomiskt intresse hör bl.a. telekommunikationsbolag,¹³³ radio- och tv-företag,¹³⁴ företag som tillhandahåller baspostservice,¹³⁵ och företag som ansvarar för distribution av el¹³⁶.

De företag som önskar få åtnjuta undantaget i artikel 86 har bevisbördan för att en tillämpning av EG-fördragets regler skulle hindra dem från att fullfölja de plikter som åligger dem¹³⁷. Det är inget krav på företaget att kunna bevisa att deras uppgifter skulle omöjliggöras, utan det räcker att visa att hinder för ett fullgörande av de tilldelade plikterna föreligger^{138, 139}.

Ett av de viktigaste målen beträffande artikel 86 p. 2 är Corbeau-fallet¹⁴⁰. Målet handlar om ett postmonopol inrättat av den belgiska staten. Det ansågs ostridigt att företaget anförtröts en

---

¹³¹ Edwardsson, s 138 f.

¹³² Bernitz och Edwardsson, s 73.

¹³³ Mål C-18/88, RTT v. GB-INNO-BM.

¹³⁴ Mål C-155/73, Sacchi.

¹³⁵ Mål C-320/91, Corbeau.

¹³⁶ Mål C-66/86, Ahmed Saeed Flugreisen and Silver Linie Reisebüro GmbH v. Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs s V.

¹³⁷ Mål 311/84, CBEM v. CLT and IPB, p 28.

¹³⁸ Mål C-157/94, kommissionen mot Nederländerna, p 32.

¹³⁹ Bernitz och Edwardsson, s 74.

tjänst av allmänt ekonomiskt intresse. Uppgifterna bestod i insamling, befordran och utdelning av post för samtliga konsumenter inom den berörda medlemsstatens territorium, till likartade taxor, och på enhetliga villkor, utan hänsyn till graden av ekonomisk lönsamhet hos varje enskild transaktion. EG-domstolen menade att konkurrensen på en marknad kan behöva begränsas, eller till och med helt uteslutas, om det anses nödvändigt för att säkerställa fullgörandet av de särskilda uppgifter som tilldelats de företag som innehar de exklusiva rättigheterna. Att ett företag av förevarande slag kan behöva dra nytta av ett monopol för att utföra en viss tjänst måste emellertid accepteras.¹⁴¹

7 Franzén-målet och det svenska alkoholmonopolet

Alkohollagen¹⁴² reglerar tillverkning och handel med alkoholdrycker i Sverige. Syften bakom lagen är en begränsning av alkoholkonsumtionen i Sverige, i avsikt att minska negativa skadeverkningar för folkhälsan. Alkohol får således inte framställas såvida man inte innehar tillstånd för ändamålet. I alkohollagen föreskrivs det vidare att endast Systembolaget AB, ett av den svenska staten helägt aktiebolag, har rätt att bedriva detaljhandel med alkohol. För övrig servering och försäljning krävs särskilt tillstånd.

Harry Franzén åtalades för att uppsåtligt och utan tillstånd bedrivit försäljning av alkohol i sin butik. Till sitt försvar menar han att han inte gjort sig skyldig till något brott eftersom det svenska alkoholmonopolet står i strid med artiklarna 28 och 31 i EG-fördraget, på så sätt att importen av alkoholdrycker från övriga medlemsstater diskrimineras. Frågan ställdes på sin spets och tingsrätten ställde tolkningsfrågor till EG-domstolen rörande huruvida ett lagstadgat monopol såsom Systembolaget är förenligt med artikel 28 i EG-fördraget, och om monopolet i sådana fall bör upphöra eller anpassas.

Franzén gjorde gällande att utformningen av monopolet underlättar för Systembolaget att gynna försäljningen av inhemska produkter, och på motsvarande sätt föreligger ett hinder för importen från andra medlemsstater. Han menar att de alkoholdrycker som produceras i andra medlemsstater endast kan saluföras i Sverige under förutsättning att de importeras av någon

---

¹⁴⁰ Mål C-320/91, Corbeau.

¹⁴¹ Mål C-320/91, Corbeau, p. 14.

¹⁴² Alkohollag (1994:1738)

som innehar tillstånd för detta, samt att urvalet av vad som får importeras baseras på kriterier som fastställts av Systembolaget.

Den svenska regeringen gjorde gällande att varken artikel 28 eller 31 i EG-fördraget utgör hinder för de nationella bestämmelserna i fråga. De menar att de regleringar som avses i fallet varken direkt eller indirekt hindrade handeln inom gemenskapen.

Artikel 31 i EG-fördraget har till syfte att förena de krav som följer av ett inrättande av den gemensamma marknaden och dess funktionssätt, med medlemsstaternas möjlighet att i syfte att uppnå vissa mål av allmänintresse, upprätthålla vissa monopol. Avsikten med artikeln är att undanröja alla hinder för den fria rörligheten för varor, dock med undantag för de begränsningar i handeln som är nödvändig följd av att det föreligger sådana monopol.

Det krävs således enligt artikel 31 att monopolets utformning och funktionssätt anpassas på ett sådant sätt att ingen diskriminering med avseende på anskaffnings- och saluföringsvillkor föreligger mellan medlemsstaternas medborgare. Handeln med varor med ursprung i övriga medlemsstater får varken rättsligt eller faktiskt missgynnas i förhållande till handeln med inhemska varor, och det får inte uppstå någon snedvridning av konkurrensen mellan medlemsstaterna.

Franzén hävdade att en anledning till att utländska varor diskrimineras är att Systembolaget godtyckligt väljer drycker till sitt sortiment, utan möjlighet till objektiv kontroll. Detta i sig är inte en åtgärd av sådant slag som direkt eller indirekt gynnar inhemska produkter. De utländska produkter som avvisas i ett första urval har andra möjligheter att få sina produkter prövade, det finns således ytterligare vägar att gå för att kunna införas i sortimentet. Med hänsyn till uppgifterna i målet förefaller således Systembolagets kriterier och urvalsmetoder varken vara diskriminerande eller av sådant slag att de missgynnar importerade produkter.

Den svenska staten hade åberopat artikel 30 i EG-fördraget och hävdade att den svenska lagstiftningen grundas på intresset att skydda människors hälsa. EG-domstolen konstaterar emellertid att trots att den svenska regeringen åsyftar skydd för människors liv och hälsa som grund för monopolet, har de i detta fall inte lyckats visa vare sig att det tillståndssystem som det stadgas om i alkohollagen står i proportion till syftet att skydda folkhälsan, eller att detta syfte inte kan tillgodoses genom mindre ingripande åtgärder.

EG-domstolen ansåg emellertid att Systembolaget utgjorde ett tillåtet monopol mot bakgrund av att dess metoder för urval, detaljhandelsorganisation och marknadsföring varken rättsligt eller faktiskt missgynnar importerade alkoholdrycker.¹⁴³ I sitt avgörande tog EG-domstolen hänsyn till det allmänintresse som åberopats av Systembolaget, d.v.s. skydd för människors hälsa mot alkoholens skadeverkningar.¹⁴⁴

Del 2

8 Hanner målet

Diskussionen om huruvida det svenska apoteksmonopolet är förenlig med EG-rättslig lagstiftning startade när en hälsobutik i Stockholm, Bringwell AB, i strid med svensk rätt bedrev försäljning av nikotinklassade tabletter och tuggummin. Dessa är produkter godkända av Läkemedelsverket, och omfattas således av statens monopol på läkemedelsförsäljning. Åtgärden var emellertid ett medvetet incitament från företagsledningens sida för att få till stånd en prövning av apotekets monopol samt dess förenlighet med EG-rättsliga konkurrensregler samt regler om den inre marknaden.

Den dåvarande VD:n för företaget Bringwell AB, Krister Hanner, åtalades vid Stockholms tingsrätt för brott mot 4 § lagen om handel med läkemedel m.m. Hanner bestred ansvar för brott och menade att det statliga apoteksmonopolet stod i strid med EG-rättens principer om fri rörlighet för varor. Tingsrätten vände sig i sin tur till EG-domstolen för att veta huruvida ett statligt monopol för detaljhandel med läkemedel kan accepteras under förutsättning att syftet bakom monopolet är att trygga behovet av säkra och effektiva läkemedel.

Tingsrätten gör gällande att Apoteket AB, enligt sitt avtal med staten, ensamt avgör vilka receptfria läkemedel som skall saluföras. Tillverkare av receptfria läkemedel i andra länder har ingen rätt att få sina produkter saluförda i Sverige av Apoteket AB. Det sortiment som skall saluföras bestäms av apotekschefen i samråd med sjukvården. Det är således Apoteket

---

¹⁴³ Mål C-189/95 Franzén, p 52.

¹⁴⁴ A.a., p 80.

AB som avgör vilka varor som skall säljas och vilka som skall ha tillgång till den svenska läkemedelsmarknaden.

För att få klarhet i situationen vände sig Stockholms tingsrätt till EG-domstolen med en begäran om förhandsavgörande innehållande följande frågor:

- Utgör artiklarna 28, 31 eller 43 EG-fördraget hinder för en nationell lagstiftning som föreskriver att detaljhandel med läkemedel endast får bedrivas av staten eller av en juridisk person i vilken staten har ett bestämmande inflytande och vars ändamål är att trygga behovet av säkra och effektiva läkemedel?
- Utgör proportionalitetsprincipen hinder för en sådan nationell lagstiftning som avses ovan?
- Påverkas bedömningen av om receptfria läkemedel helt eller delvis undantas från krav i nationell lagstiftning på att detaljhandel med läkemedel endast får bedrivas av staten eller ombud utsett av denne?

Krister Hanner menar att apoteksmonopolet hämmar andra aktörer att slå sig in på den svenska läkemedelsmarknaden, eftersom apotekets sortiment huvudsakligen utgörs av svenska produkter eller produkter som tillverkats i länder med stark anknytning till Sverige.¹⁴⁵ Han menar vidare att apoteket har begränsad åtkomlighet mot bakgrund av dess öppettider samt tillgänglighet på marknaden.¹⁴⁶ Hanner påpekar även att den svenska regleringen inte uppfyller kraven i *nödvändighetsprincipen* på så sätt att ensamrätten att sälja läkemedel inte är nödvändig för ändamålet. Ej heller uppfylls *proportionalitetsprincipen* då monopolet inte kan anses vara proportionerlig till sitt syfte. Kommissionen gör gällande att regleringen av receptfria läkemedel kan vara av diskriminerande karaktär och missgynna handel med andra medlemsstater i förhållande till inhemska produkter.¹⁴⁷

Regeringen försvarar sig och pekar på syftet bakom monopolet. De menar att urvalet av receptfria läkemedel grundas på ett objektiva kriterium av rent affärsmässigt karaktär, nämligen efterfrågans förutsebara utveckling. De betonar även apotekets skyldighet att leverera all slags läkemedel näst intill omedelbart. Apoteket tillhandahåller vidare oberoende

---

¹⁴⁵ Mål C-438/02, Hanner-målet p 22.

¹⁴⁶ A.a. p 23.

¹⁴⁷ A.a. p 24-25.

information till förmån för konsumenterna. Regeringen menar att apoteksmonopolet är motiverat ur ett allmänt samhällsekonomiskt intresse, på så sätt att det svenska folket tillförsäkras tillgång till samma läkemedel över hela landet till enhetliga priser.¹⁴⁸

I sitt förslag till avgörande konstaterar generaladvokat Léger att Sveriges statliga monopol för försäljning av läkemedel strider mot gemenskapsrätten. Han menar att apotekets ensamrätt inte är nödvändig eller proportionellt för ett säkerställande av läkemedelsförsörjningen. Det vore således inte otänkbart att Sverige kunde inrätta ett system med försäljningstillstånd för privata aktörer.¹⁴⁹ Det saknas här betydelse huruvida ensamrättsinnehavaren även har ensamrätt till import. Genom att Apoteket AB kan bestämma vilka varor som skall ingå i deras sortiment, kan det i realiteten även bestämma vilka varor som kommer att kunna importeras in i landet. Ett statligt monopol av den sorten har således samma effekt som ett statligt importmonopol.¹⁵⁰

Artikel 31 i EG-fördraget är tillämplig på statliga handelsmonopol och avser "varje organ genom vilket en medlemsstat direkt eller indirekt kontrollerar, styr eller märkbart påverkar import eller export mellan medlemsstaterna". Det förutses emellertid att det statliga monopolet skall avse handel; en ekonomisk verksamhet. Med det menas att verksamheten i fråga skall erbjuda varor eller tjänster på en viss marknad.¹⁵¹

Trots att artikel 31 inte kräver att statliga handelsmonopol avskaffas, utan endast anpassas på ett sätt att ingen diskriminering av utländska varor förekommer, menar generaladvokat Léger att den anpassningsskyldighet som omnämns i artikeln kan mycket väl innefatta en skyldighet för medlemsstaterna att avskaffa vissa ensamrätter.¹⁵² EG-domstolen gör gällande i målet Manghera, att en ensamrätt att importera varor innebär den typ av diskriminering som förbjuds i artikel 31 i EG-fördraget. Det åvilar medlemsstaterna att avskaffa sådana rättigheter.¹⁵³

---

¹⁴⁸ Mål C-438/02, Hanner-målet p. 27.

¹⁴⁹ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, Brottmål mot Krister Hanner, p 172-173.

¹⁵⁰ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, Brottmål mot Krister Hanner, p 114.

¹⁵¹ T.ex. mål 59/75, Manghera, avseende statliga handelsmonopol för tobaksvaror.

¹⁵² A.a., p 41.

¹⁵³ Mål 59/75, Manghera, p 12-13.

Frågan är om ensamrätt till detaljhandel kan vara förenlig med artikel 31 i EG-fördraget. Detta har tidigare behandlats i Franzén fallet där det framkommer att det inte är oförenligt med EG-rätten att bedriva statliga monopol, såvida dessa inte är utformade på ett sätt att de missgynnar varor från andra medlemsstater. EG-domstolen gör gällande att det urvalssystem som staten tillämpar måste vara oberoende av produkternas ursprung, samt ge möjlighet till *insyn* genom krav på *motivering* av beslut samt ett *oberoende kontrollförfarande*.¹⁵⁴ Ytterligare kriterier som har ställts för att ett statligt monopol skall kunna förekomma är att det skall finnas tillräckligt många försäljningsställen så att konsumentens tillgång till läkemedel inte äventyras. Slutligen ställs det krav på att en *opartisk* marknadsföring som skall vara oberoende av varornas ursprung och endast vara ägnade att tillkännage konsumenterna nya produkter som tillkommit på marknaden. EG-domstolen kom fram till att monopolet i fråga kunde anses vara förenlig med artikel 31 i EG-fördraget, eftersom bestämmelserna om monopolet och dess funktionssätt varken var diskriminerande eller sådana att importerade varor från övriga medlemsstater diskriminerades, och syftet med monopolet var att uppfylla vissa mål av allmänintresse. Generaladvokat Léger anser att det finns brister i den bedömningen. Han menar att artikel 31 inte uppställer krav på att ett statligt handelsmonopol har mål av allmänintresse. Det fordras endast att medlemsstaterna anpassar sina monopol så att ingen diskriminering av varor producerade i andra medlemsstater förekommer. Utöver detta uppställs inga ytterligare krav i artikel 31 i EG-fördraget.¹⁵⁵ På grundval av det ovan sagda finns det inga skäl för EG-domstolen att i förevarande göra en liknande bedömning som den i Franzén fallet.

Ett bibehållande av ett monopol som strider mot artikel 31, strider även mot artikel 28 och 29 i EG-fördraget.¹⁵⁶ Förekomsten av ett monopol på saluföring utgör en åtgärd med motsvarande verkan som nämns i artikel 28 i EG-fördraget, och medför hinder för aktörer från andra medlemsstater att få konsumenter att köpa deras varor. Artikel 28 i EG-fördraget utgör således hinder för bibehållandet av apoteksmonopolet.¹⁵⁷

Enligt Léger omfattar artikel 31 i EG-fördraget ett större område än det

---

¹⁵⁴ Mål 189/95, Franzén, p. 44-45.

¹⁵⁵ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, Brottmål mot Krister Hanner förslag till avgörande, p 78.

¹⁵⁶ Mål C-202/88, Frankrike mot kommissionen, p 43.

¹⁵⁷ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, Brottmål mot Krister Hanner p 120.

diskrimineringsbegrepp som nämns i artikel 28 i EG-fördraget. Diskriminering i artikel 31 avser inte endast att säkerställa att *varor* från andra medlemsstater har tillgång till marknaden, utan framför allt ett säkerställande av att *aktörer* etablerade i andra medlemsstater ges en sådan tillgång. Huvudsyftet är således att aktörer som är etablerade i andra medlemsstater skall kunna erbjuda sina varor till valfria kunder i olika medlemsstater, likaså att kunder skall ges möjlighet att anskaffa varor från valfria aktörer i andra medlemsstater.¹⁵⁸

EG-domstolen anser inte att det framkommer av 1996-års avtal vad Apoteket AB grundar sitt urval av läkemedel på. Det verkar inte heller finnas någon oberoende instans att överklaga besluten till. Tvärtom ser det ut som om Apoteket AB själva kan bestämma hur deras sortiment skall se ut. Det har heller inte presenterats några åtgärder mot eventuell diskriminering. Det finns således en risk att Apoteket AB missgynnar läkemedel från andra medlemsländer i förhållande till läkemedel tillverkade i Sverige. Monopolet anses inte vara utformat på ett sätt att det förhindrar diskriminering av varor från andra medlemsstater. Det svenska apoteksmonopolet ansågs således strida mot artikel 31 EG-fördraget¹⁵⁹.

I domen Frankrike mot Kommissionen¹⁶⁰ fastslog EG-domstolen att en ensamrätt till detaljistförsäljning i princip strider mot fördragsbestämmelserna om fri rörlighet för varor. EG-domstolen menade att förekomsten av exklusiva importrättigheter hindrar näringsidkare från att få konsumenterna att inhandla deras produkter. Det är inte möjligt för ensamrättsinnehavaren att kunna erbjuda ett komplett sortiment av de modeller som finns på marknaden samt att informera konsumenterna om deras konstruktion och funktion.¹⁶¹ Detta resonemang fördes i terminalsektors sammanhang. Frågan är om ett liknande resonemang kan föras i detta fall. Apoteket AB har behörighet att självständigt välja urvalet av sortiment som skall saluföras. Därmed utesluts läkemedel godkända i andra medlemsstater med likvärdig eller andra funktioner. Detta i sig kan hindra svenska konsumenterna från att tillgodogöra sig ett fullständigt sortiment av läkemedel, godkända och marknadsförda i andra medlemsstater. Således kan apotekets ensamrätt till detaljhandel och import påverka saluföringsvillkoren, och innebära ett hinder för aktörer från andra medlemsstater att etablera sig på den svenska läkemedelsmarknaden. Mot bakgrund av det anförda kan apoteksmonopolet i Sverige medföra

---

¹⁵⁸ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, brottmål mot Krister Hanner, p 95.

¹⁵⁹ Mål C-438/02, Hanner-målet, p 44.

¹⁶⁰ Mål C-202/88, Frankrike mot kommissionen.

¹⁶¹ Mål C-202/88, Frankrike mot kommissionen, p 34-35.

diskriminering av aktörer etablerade i övriga medlemsstater. Dessa kommer att exportera sina produkter till Sverige endast under förutsättning att de är säkra på att varorna kommer att upptas i apotekets sortiment.

Enligt EG-domstolen kan en medlemsstat beviljas exklusiva rättigheter som står i strid med artikel 31 i EG-fördraget, under förutsättning att det kan anses föreligga allmänna ekonomiska intressen i enlighet med artikel 86 p.2 i EG-fördraget, såvida det inte finns andra mindre ingripande åtgärder än de vidtagna ¹⁶². Så är dock inte fallet med det svenska apoteksmonopolet, eftersom det saknas ett urvalssystem som utesluter all diskriminering av läkemedel från andra medlemsstater. Mot bakgrund av det ovan anförda kom EG-domstolen fram till att den svenska regeringens monopol på läkemedel står i strid med EG-rätten. I och med denna slutstats anser EG-domstolen att det saknas anledning att besvara de övriga frågorna.

9 Är apoteksmonopolet motiverat med hjälp av undantagsbestämmelser?

9.1 Tvingande hänsyn

I artikel 30 stadgas det att bestämmelserna i artiklarna 28 och 29 inte hindrar sådana förbud mot eller restriktioner av import eller export som grundar sig på hänsyn till intresset att skydda människors och djurs hälsa. Sådana förbud får emellertid inte utgöra ett medel för godtycklig diskriminering eller en förtäckt begränsning av handeln mellan medlemsstaterna. Kan Apoteket AB använda denna bestämmelse i syfte att rättfärdiga en åtgärd som står i strid med artikel 31 i EG-fördraget?

Det råder skilda meningar om huruvida ovanstående fråga kan svaras jakande. Det finns författare som menar att artikel 30 endast har i syfte att begränsa artiklarna 28 och 29 i EG-fördraget, och eftersom det rör sig om avsteg från en grundprincip inom EG-rätten; den fria rörligheten för varor, bör man vara restriktiv i sin tolkning avseende

---

¹⁶² Målen 157-160/94, kommissionen mot Nederländerna, Italien, Frankrike och Spanien, p 38.

undantagsbestämmelserna i artikel 30.¹⁶³

I andra fall har användandet av artikel 30 i syfte att rättfärdiga en åtgärd i artikel 31 förespråkats. Vissa har ansett att det vore orimligt att artikel 30 kan användas för att rättfärdiga kvantitativa restriktioner eller en åtgärd med motsvarande verkan till följd av en *statlig reglering*, men att samma bestämmelse inte kan användas i syfte att rättfärdiga samma kvantitativa restriktion eller åtgärd med motsvarande verkan endast baserad på det faktum att den är en följd av handlingar av ett *statligt monopol* i den benämning som avses i artikel 31 i EG-fördraget.¹⁶⁴ Generaladvokat Elmer konstaterar att det föreligger ett nära samband mellan tillämpningsområdena för artiklarna 28 och 31 och menar att det är svårt att dra en gräns dem emellan, eftersom båda faktiskt kan tillämpas på samma förhållanden. Elmer gör därför gällande att det inte vore orimligt att använda artikel 30 i syfte att rättfärdiga restriktioner som är en följd av artikel 31, men som grundas på till exempel skydd för människors liv och hälsa.¹⁶⁵

9.2 Undantag med hjälp av artikel 86 p. 2 i EG-fördraget

I tidigare rättspraxis har EG-domstolen konstaterat att en bestämmelse som står i strid med artikel 31, endast kan rättfärdigas med hjälp av artikel 30 och ej genom artikel 86 p. 2.¹⁶⁶ I målen kommissionen mot Nederländerna, Italien, Frankrike och Spanien frångick EG-domstolen emellertid sitt tidigare ställningstagande. Det konstaterades där att ensamrätt till import och export står i strid med artikel 31 i EG-fördraget, men det ansågs inte nödvändigt att undersöka huruvida åtgärden kunna motiveras med hjälp av artikel 30, utan istället koncentrerade man sig på en motivering genom artikel 86 p. 2.¹⁶⁷ EG-domstolen menade vidare att ett företag som av staten har beviljats ensamrätt att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse i strid med artikel 31, kan motivera åtgärden, såvida fullgörandet av de

---

¹⁶³ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, Brottmål mot Krister Hanner förslag till avgörande, p 127.

¹⁶⁴ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, Brottmål mot Krister Hanner förslag till avgörande, p 128, med hänvisning till generaladvokat Cosmas, i sitt förslag till avgörande i målen kommissionen mot Nederländerna, Italien, Frankrike och Spanien (domar av den 23 oktober 1997), punkt 26.

¹⁶⁵ Förslag till avgörande av generaladvokat Elmer från den 4 mars 1997, i mål 189/95, brottmål mot Harry Franzén p 106-107.

¹⁶⁶ Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, Brottmål mot Krister Hanner förslag till avgörande, p 131.

tilldelade uppgifterna inte kan säkerställas på andra mindre ingripande sätt.¹⁶⁸

Mot bakgrund av det ovan sagda torde en bestämmelse som strider mot artikel 31 i EG-fördraget även kunna motiveras genom artikel 86 p. 2 istället för artikel 30.¹⁶⁹

9.3 Uppfyller Apoteket AB villkoren i artikel 86 p. 2 i EG-fördraget?¹⁷⁰

Apoteket AB är en verksamhet, eftersom de erbjuder varor på läkemedelsmarknaden, och är således ett företag i enlighet med artikel 86 i EG-fördraget. Det är vidare ostridigt att Apoteket AB anförtrotts uppdraget genom myndighetsbeslut, eftersom monopolet är följden av ett beslut fattat av den svenska regeringen.

Sverige är det land som näst efter Finland har lägst befolkningstäthet inom EU. Med anledning av dess geografiska särdrag åligger det den svenska staten att se till att alla medborgare har tillgång till läkemedel på samma villkor, till enhetliga priser. Ensamrätten har således beviljats av staten, med avsikt att skydda folkhälsan, genom att säkerställa att invånarna har tillgång till läkemedel på den svenska marknaden. Behovet att säkerställa god läkemedelsförsörjning till landets invånare är ett ändamål som enligt min mening kan anses utgöra en tjänst av allmänt ekonomiskt intresse i enlighet med lydelsen i artikel 86 p.2.

Apoteket AB är således en verksamhet som har anförtrotts att tillhandahålla tjänster av allmänt ekonomiskt intresse, enligt artikel 86 p. 2 i EG-fördraget.

Gemenskapbestämmelser¹⁷¹ kring godkännande och kontroll av läkemedel har till syfte att säkerställa skyddet för folkhälsan, närmare bestämt skydda människors och djurs hälsa mot eventuella risker i samband med läkemedelsförtäring. Det svenska apotekets ensamrätt syftar

---

¹⁶⁷ Mål C-158/94, kommissionen mot Italien, p 33-34.

¹⁶⁸ Mål C-157/94, kommissionen mot NL, p 32, mål C-158/94, kommissionen mot Italien, p 43, mål C-159/94, kommissionen mot Frankrike, p. 49.

¹⁶⁹ Mål C-438/02, Hanner-målet p 47.

¹⁷⁰ Det bör understrykas att nedanstående är en personlig analys av gällande rätt snarare än EG-domstolens bedömning i Hanner-målet.

¹⁷¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/83/EG av den 6 november 2001 om upprättande av gemenskapsregler för humanläkemedel (EGT L 311, s. 67) och Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/82/EG av den 6 november 2001 om upprättande av gemenskapsregler för veterinärmedicinska läkemedel (EGT L 311, s. 1).

till att säkerställa den svenska befolkningens tillgång till läkemedel till enhetliga priser och homogena villkor runtom i landet, medan EU-lagstiftning syftar till ett bevarande av fri konkurrens mellan aktörer inom unionen samt ett upprätthållande av den fria inre marknaden. Den svenska statens skyddsintressen skiljer sig därmed från den gemenskapsrättsliga.

Den svenska staten har emellertid inte ansetts kunna rättfärdiga behovet av ett monopol på läkemedel, ej heller varför det anses nödvändigt att inneha ensamrätt för att kunna uppfylla ändamålet med regleringen. Man har inte redovisat några uppgifter som visar att områden med låg befolkningstäthet inte skulle ha tillgång till läkemedel, om inte monopolerna fanns. Det förefaller således varken vara nödvändig eller proportionerlig med ensamrätt av det slag som ifrågasätts i fallet.¹⁷²

Begreppet diskriminering kan enligt EG:s rättspraxis omfatta flera olika slags åtgärder. Diskriminering avser varje skillnad i behandling mellan inhemska varor och importerade varor producerade i andra medlemsstater. Begreppet omfattar även regleringar som är tillämpliga utan åtskillnad och som kan verka samhandelshindrande mellan medlemsstaterna. Enligt rättspraxis har diskriminering omfattat samtliga hinder för den fria rörligheten för varor.¹⁷³

Så som tidigare nämnts sträcker sig artikel 31 utöver endast förbud av diskriminering av varor. I fallet *Manghera m. fl.* konstaterades det att en ensamrätt till import av varor i sig medförde en diskriminering av gemenskapsexportörer, och att de statliga monopolerna har att se till att sådan typ av rättigheter avskaffas.¹⁷⁴ Ett liknande resonemang har tidigare förts av EG-domstolen där de bekräftade att en ensamrätt till import medför en potentiell diskriminering av exportörer etablerade i andra medlemsstater, eftersom en rättighet av det slaget ”direkt kan påverka saluföringsvillkoren för enbart aktörer eller köpare i övriga medlemsstater”.¹⁷⁵

10 Apoteksmonopolet i Sverige idag

---

¹⁷²Mål C438/02, *Hammer*-målet p 47.

¹⁷³ Mål C-158/94, kommissionen mot Italien p III b, mål C-157/94 kommissionen mot nederländerna p 25.

¹⁷⁴ Mål 59/75, *Manghera*, p 4-5, p 12-13.

¹⁷⁵ Mål C-157/94 kommissionen mot NL, p 15, Mål C-158/94 kommissionen mot Italien, p 23, mål C-159/94

Det står klart att Apoteket AB bedriver en ekonomisk verksamhet eftersom det säljer varor på en viss marknad. Försäljningen står under statens kontroll och dess kapital innehas av svenska myndigheter. Styrelsen består av politiker och tjänstemän. Apoteket AB har anförtrotts ett rättsligt monopol, eftersom ensamrätten till verksamheten garanteras såväl i lagen om handel med läkemedel m.m.¹⁷⁶ som i verksamhetsavtalet mellan staten och apoteket¹⁷⁷.

Apoteket AB har vidare monopol på detaljhandel med läkemedel. Detta i sig anser EG-domstolen vara en möjlighet för den svenska staten att kunna påverka importen av läkemedel från övriga medlemsstater. Apoteket AB utgör således ett statligt monopol i den benämning som avses i artikel 31 EG-fördraget.

I målet *Manghera m.fl.*¹⁷⁸ konstaterade EG-domstolen att en ensamrätt att importera varor i sig kan utgöra diskriminering av det slag som förbjuds enligt artikel 31 i EG-fördraget. Medlemsstaterna har en skyldighet att upphäva sådana exklusiva rättigheter. Kan apotekets ensamrätt till detaljhandel anses vara förenlig med artikel 31 i EG-fördraget? Frågan är tidigare prövad av EG-domstolen i *Franzén*-målet gällande alkoholmonopolet, där man kom fram till att monopolet i fråga var i överensstämmelse med artikel 31 i EG-fördraget. Regleringen kring monopolet och dess funktionssätt ansågs varken vara diskriminerande eller sådana att de missgynnade varor importerade från övriga medlemsstater.

Det svenska monopolet har motiverats med att det är nödvändigt med hänsyn till att Sverige är ett glest befolkat land och att monopolet leder till ett säkerställande av läkemedelsförsörjningen på enhetliga villkor runtom i landet. Generaladvokat Léger anser emellertid inte att regeringen har motiverat anledningen till varför ensamrätten till detaljhandel är nödvändig för att apoteket skall kunna fullgöra det uppdrag som tillägnats dem. Mot denna bakgrund konstaterar Léger att en ensamrätt till detaljhandel i sig bryter mot artikel 31 i EG-fördraget.

Apoteket AB använder sig av 970 apoteksombud som finns placerade i glesbygden i syfte att tillgodose invånarnas behov av läkemedel. Apoteksombuden är aktörer fristående från Apoteket AB. Dessa har istället ingått avtal där de åtagit sig att förmedla receptbelagda

---

kommissionen mot frankrike, p 33.

¹⁷⁶ 4 § Lagen (1996:1152) om handel med läkemedel m.m..

¹⁷⁷ 1 § Verksamhetsavtalet mellan staten och Apoteket AB.

läkemedel och att sälja ett begränsat sortiment av receptfria läkemedel. Dessa apoteksombud saknar den utbildning som fordras för ett arbete i ett ordinarie apotek. Således saknar de rätt att ge råd till kunderna gällande användning av läkemedel. Av denna anledning menar Léger att det är obegripligt varför ensamrätten är nödvändig för att säkerställa försörjningen av läkemedel i landet.

Nödvändigheten av ensamrätten förts än mer eftersom innehavaren av ensamrätten saluför läkemedel via telefon och Internet. Vilket apotek som helst skulle kunna bedriva postorderförsäljning av läkemedel med tillhörande information om tillvägagångssätt för användning. Det är således inte nödvändigt att förbehålla Apoteket AB ensamrätt till läkemedelsförsäljningen när denne bedriver delar av denna genom Internet och telefon, något som vilken aktör som helst är kapabel till.

Apoteksmonopolet i Sverige är varken nödvändig eller proportionell till sitt ändamål och står således i strid mot artikel 31 i EG-fördraget.¹⁷⁹

11 Sammanfattande slutsatser

Gemenskapsrätten innebär varken någon inskränkning av medlemsstaternas behörighet att själva utforma sina sociala trygghetssystem eller rätt att inrätta bestämmelser som reglerar konsumtionen av farmaceutiska produkter.¹⁸⁰ Det är upp till varje enskild medlemsstat att själv fastställa vilka krav på allmän hälsa som skall gälla inom landet, i den form som staten själv väljer.

Syftet bakom artikel 31 i EG-fördraget är att medlemsstaterna skall undanröja alla hinder för den fria rörligheten för varor, samt anpassa sina statliga handelsmonopol på ett sätt att ingen diskriminering med avseende på anskaffnings- eller saluföringsvillkor föreligger mellan medlemsstaternas medborgare. Det föreligger som tidigare nämndes inga krav på ett avskaffande av statliga monopol, enbart att de anpassas på ett sådant sätt att inga varor från andra medlemsstater missgynnas.

---

¹⁷⁸ Mål 59/75, Manghera m.fl. p 7.

¹⁷⁹ Mål C-438/02, Hanner-målet, p 49.

¹⁸⁰ Mål 238/82, Duphar, p 1.

Det framgår inte i det här fallet varför det skulle vara nödvändigt att förbehålla ensamrätt till detaljhandel med läkemedel till en ensam aktör på läkemedelsmarknaden. Syftet att säkerställa att behovet av läkemedel tillfreds i landsbygden kan uppnås med andra mindre ingripande åtgärder. Det finns inget konkret som tyder på att ett avskaffande av apoteksmonopolet skulle missgynna invånarna på något sätt, eller påverka folkhälsan på ett negativt sätt. Tvärtom finns det rapporter som tyder på att det skulle kunna gå utmärkt med en privatisering, och det skulle kunna leda till en sänkning av priserna på läkemedel.¹⁸¹

Det är ytterligare svårt att förstå hur man kan motivera apoteksmonopolet med att ensamrätten säkerställer att det finns utbildad personal att tillgå på apoteket. Apoteket AB bedriver sin huvudsakliga försäljning genom apoteksombuden, där ingen av återförsäljarna krävs på erforderlig utbildning inom läkemedelsbranschen. Samtidigt har man börjat bedriva försäljning genom Internet. Det finns inga faktorer som pekar på att en privatisering inte skulle kunna tillgodose konsumenternas behov minst lika bra som en postorder försäljning eller försäljning via apoteksombud. Åtgärderna i fråga kan således inte anses vara proportionerliga till sitt ändamål.

För EG-domstolen är det viktigt att handelsintressen inom Europeiska unionen behandlas lika. Domstolen reagerar starkt när den anar eller kan se att diskriminering förekommer, exempelvis att utländska läkemedelshandlare skulle missgynnas på bekostnad av svenska konkurrenter.

EG-domstolen finner det svenska monopolet vara oförenligt med gemenskaprätten avseende två punkter. För det första gäller system som skall säkerställa att alla nya läkemedel behandlas lika oavsett ursprungsland, och för det andra med avseende på tillgängligheten för alla konsumenterna runt om i landet. EG-domstolen konstaterar att 1996 års avtal mellan staten och Apoteket AB saknar bestämmelser om såväl produktplan som system för upphandling. Det saknas vidare en objektiv kontrollinstans där tillverkare som inte fått med sina produkter i apotekets sortiment kan vända sig till för att överklaga beslut. Apoteket har självständigt kunnat välja sitt sortiment utan krav på motivering. EG-domstolen hävdar att marknadsföring och produktinformation från ett företag med monopol måste vara oberoende av produkternas

---

¹⁸¹ Konkurrensverkets rapportserie 2002:2, s 78.

ursprung. Ett monopol skall vidare vara utformat på ett sätt att konsumenternas tillgång till läkemedel inte äventyras. Tillgängligheten på läkemedel måste således förbättras.

Det bör emellertid konstateras att EG-domstolens dom i förevarande fall är relativt svårtolkad och det är svårt att se konsekvenskerna av deras uttalande. Det har inte skett några revolutionerande förändringar till följd av Hanner-målet och apoteket bibehåller sin ensamrätt trots avgörandet. EG domstolen har inte bara varit mycket kortfattad i sitt avgörande, utan även mer försiktig än vad generaladvokat Léger varit i sitt förhandsavgörande. Det har varit svårt att utläsa någon egentlig slutsats ur domen utöver att det svenska apoteksmonopolet står i strid med artikel 31 i fördraget. Jag har även saknat en djupare argumentation av det slag generaladvokat Léger för i sitt avgörande. EG-domstolen undviker vidare att kommentera generaladvokatens argument i förhandsavgörandet och hänvisar mycket till Franzén målet. Det är således oklart vad domen innebär och vilka läkemedel som omfattas av avgörandet.

12 Avslutande reflektioner

Genom EG-domstolens avgörande i målet Franzén framgår det att det statliga detaljhandelsmonopolet kan bibehållas under förutsättning att även riksdag och regering så vill. Det borde således vara i överensstämmelse med gemenskapsrätten att viss receptfritt läkemedel säljs i öppen handel utan tillgång till kompetent personal, medan övrigt läkemedel kvarstår under monopolet. Staten har således möjlighet att tillåta att viss receptfritt läkemedel får säljas i öppen handel.¹⁸²

Det råder vitt skilda meningar kring tolkningen av det omdebatterade Hanner-målet. Som jag nämnde ovan menar förespråkare av apoteksmonopolet att EG-domstolens dom inte avser ett avskaffande av apoteksmonopolet, snarare att det skall anpassas så att ingen diskriminering sker med avseende på anskaffning eller saluföring av läkemedel. Det kan exempelvis ske genom ett urvalssystem som baseras på objektiva kriterier, samt en oberoende instans som utländska exportörer kan överklaga urval av sortiment till. Systemet för urval av sortiment måste således vara transparenta, avslagsbeslut måste motiveras och en oberoende

---

¹⁸² SOU 1998:28, s 87.

överprövning måste vara utförbar. Som det ser ut idag saknas ett sådant system i Sverige och apoteksmonopolet uppfyller inte kraven på att utesluta diskriminering av utländska produkter.

Andra hävdar emellertid att domen innebär slutet för apoteksmonopolet i Sverige avseende samtliga läkemedel, såväl receptbelagda som receptfria. EG-domstolen preciserar sig aldrig i domen avseende vad för slags läkemedel som avses. Det kan innebära att det möjligtvis saknar betydelse i sammanhanget huruvida domen omfattar receptbelagda eller receptfria läkemedel, utan kärnan är att det svenska monopolet är i behov av anpassningar till EG-rätten beträffande det system de tillämpar på urval, tillgänglighet och överprövning. Det verkar som om EG-domstolen omdirigerar fokus från att ha varit på läkemedel, till formen för det monopol som regeringen tilldelat apoteket. Det är allmänt känt att EG-domstolen ofta är vaga i sina bedömningar. Det kan möjligtvis bero på att man vill ge medlemsländerna utrymme och möjlighet att bibehålla sin suveränitet utan att gemenskapsrätten inskränker detta. Samtidigt har Sverige fått en knäpp på näsan och är tvungen att omforma ensamrätten till läkemedel så att även utländska tillverkare ges möjlighet att kunna etablera sig på den svenska marknaden. Enligt min uppfattning verkar det vara ett sätt för EG-domstolen att påminna Sverige om EG-rättens företräde framför nationell rätt, samtidigt som de i domen lämnar många dörrar öppna för en bred nationell tolkning av domen i fråga.

Det skall således göras en avvägning mellan de olika argument som framförts samt undersökas vilket som verkar väga tyngst, d.v.s. skydd för folkhälsan eller exempelvis möjligheten för individer att kunna köpa huvudvärkstabletter och febernedsättande läkemedel på de dagar och tider när apoteket har stängt. En ständig återkommande faktor som EG-domstolen tryckte på var apotekens tillgänglighet för allmänheten samt en nödvändig förbättring av denna. Ett alternativ vore att apoteksmonopolet skulle vara kvar, men endast omfatta receptbelagt läkemedel. På så sätt skulle konsumenter slippa köa på apoteket för att inhandla vanliga värktabletter. Receptbelagt läkemedel skulle fortfarande säljas på apoteket med tillgång till utbildad personal, och tillgängligheten på övrigt läkemedel skulle öka avsevärt. När man tänker efter är det lustigt att man skall ha möjlighet att köpa cigaretter öppet i handeln, men inte nikotintuggummin och tabletter. Apoteksmonopolet motiveras med skydd för folkhälsan. Vore inte skyddet för folkhälsan bättre i så fall om även cigaretter omfattades av apoteksmonopolet?

Enligt min mening är det således osäkert huruvida Apoteket AB, vid en tillämpning av

bestämmelserna i fördraget, skulle hindras från att fullfölja de uppgifter som åvilats den av staten. Det är likaledes tvivelaktigt om proportionalitetsprincipen kan anses vara uppfylld, och om ändamålet inte skulle uppfyllas om Apoteket AB skulle fråntas sitt monopol.

Jag har tidigare varit av den uppfattningen att apoteksmonopolet bör avskaffas helt och att Sverige skall återgå till ett system som ger privata aktörer möjlighet att än en gång etablera sig på marknaden. Fri konkurrens på läkemedelsmarknaden skulle kunna leda till att konsumenter erbjuds ett bredare utbud av läkemedel till lägre kostnader. Emellertid har senare tids debatt kring ett utbrott av en ny sjukdomsepidemi fått mig på andra tankar. Vid ett utbrott av epidemier, vore det inte bättre med ett statligt monopol i syfte att säkerställa tillgång till nödvändigt läkemedel för samtliga invånare? Möjliga risker med fri konkurrens vid epidemier är att livsnödvändigt läkemedel stiger i pris till den grad att enbart företag vid sidan av människor med ekonomiska fördelar skulle ha möjlighet och resurser att inhandla dem. Man kan se spår av denna utveckling i övriga länder med fri konkurrens på läkemedelsmarknaden, där dessa läkemedel redan har stigit i pris i orimliga proportioner. Vid sådana tillstånd torde den allmänna folkhälsan gynnas av ett apoteksmonopol, under förutsättning att det skulle leda till en stabilisering i krissituationer och en mer rättvis omfördelning av nödvändiga resurser till samhällets samtliga invånare.

Källförteckning

Litteraturförteckning

Bernitz, U, Edwardsson, E (red), *Konkurrens på reglerade marknader – hur långt kan konkurrenslagen tillämpas?*, Juridiska fakulteten vid Stockholms Universitet, 1999, skriftserien nr 59

Bernitz, U, Kjellgren, A, *Europarättens grunder*, 1:a upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm, 1999

Craig, P, de Búrca, G, *EU law, text, cases and materials*, 3:e upplagan, Oxford University Press, New York, 2003

Edwardsson, E, *Konkurrenslagen och konkurrensbegränsande offentliga regleringar*, Juridiska fakulteten vid Uppsala Universitet, 2003

Jones, A, Sufrin, B, *EC Competition Law, text, cases and materials*, 2:a upplagan, Oxford University Press, New York, 2004

Ritter, L, Braun, D, *European Competition Law: A Practitioner's Guide*, 3:e uppl., Kluwer Law International, 2004

Westin, J, *Introduktion till EG:s konkurrensregler – en praktisk översikt*, 2:a upplagan, Iustus förlag, Uppsala 1998

Offentligt tryck

Promemorian (Ds 2004:48,) ”*Godkännande och registrering av läkemedel m.m.*”

SOU 1998:28, *Läkemedel i vård och handel - Om en säker, flexibel och samordnad läkemedelsförsörjning* januari 1998, Socialdepartementet

Material från konkurrensverket

Konkurrensverkets rapportserie 1999:4, ”*Konkurrens vid försäljning av läkemedel*”.

Konkurrensverkets rapportserie 2002:2, ”*Vårda och skapa konkurrens. Vad krävs för ökad konsumentnytta?*”

EG-direktiv

Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/83/EG av den 6 november 2001 om upprättande av gemenskapsregler för humanläkemedel (EGT L 311, s. 67)

Europaparlamentets och rådets direktiv 2001/82/EG av den 6 november 2001 om upprättande av gemenskapsregler för veterinärmedicinska läkemedel (EGT L 311, s. 1).

Direktiv 2004/27/EG om ändring av direktiv 2001/83/EG om upprättande av gemenskapsregler för humanläkemedel

Direktiv 2004/28/EG om ändring av direktiv 2001/82/EG om upprättande av gemenskapsregler för veterinärmedicinska läkemedel

Rättsfallsförteckning

EG-domstolen

- 6/64** Flaminio Costa mot E.N.E.L., [1964] ECR 585
- 13/70** Francesco Cinzano och Cia GmbH mot Hauptzollamt Saarbrücken , [1970] ECR 1089
- 2/73** Geddo v. Ente Nazionale Risi, [1973] ECR 865
- 127/73** Belgische Radio en Televisie and Société Belge des Auteurs, Compositeurs et Editeurs(BRT) de Musique v. SV SABAM and NV Fonior [1974] ECR 51
- 155/73** Sacchi, [1974] ECR 409
- 8/74** Procureur Roi v. Dassonville, [1974] ECR 837
- 15/74** Centrafarm v. Sterling drug, [1974] ECR 1147
- 53/76** Procureur de la République Besancon v. Bouhelier [1977] ECR 197.
- 59/75** Pubblico Ministero mot Flavia Manghera m.fl., [1976] ECR 0091
- 53/76** Procureur de la République Besancon v. Bouhelier [1977] ECR 197.
- 13/77** SA G.B.-INNO-B.M. mot Vereniging van de Kleinhandelaars in Tabak (ATAB), [1977], ECR 2115
- 82/77** Openbaar Ministerie v. Van Tiggele, [1978] ECR 25
- 152/78** Kommissionen mot Frankrike, [1980], ECR 2299
- 120/78** Rewe-Zentral AG v. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein, [1979] ECR 649
- 251/78** Denkavit Futtermittel GmbH v. Minister Für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten des Landes [1979] ECR 3069.
- 34/79** R. v. Henn and Darby [1979] ECR 3795.
- 113/80** Kommissionen mot Irland, [1981] ECR 1625
- 132/80** United foods v. Belgien [1983] ECR 1013
- 249/81** Kommissionen mot Irland, [1982] ECR 4005.
- 271/81** Société coopérative d'amélioration de l'élevage et d'insémination artificielle du Béarn, [1983] ECR 2057
- 286/81** Oosthoek Utigeversmaatschappij B V [1982] ECR 4575

- 40/82** Kommissionen mot Storbritannien, [1982] ECR 2793
- 42/82** Kommissionen mot Frankrike [1983] ECR 1013
- 174/82** Officier van Juatitie v. Sandoz BV [1983], ECR 2445
- 222/82** Apple and Pear Council v. K.J. Lewis Ltd. [1983] ECR 4083
- 238/82** Duphar BV m.fl. mot Nederländska Staten [1984], ECR 523
- 16/83** Karl Prantl, [1984] ECR 1299
- 72/83** Campus Oil v. Minister for Industry and Energy, [1984] ECR 2727
- 134/83** Brottmål mot J.G. Abbink, [1984] ECR 4097
- 177/83** Kohl v. Ringelhan, [1984] ECR 3651.
- 207/83** Kommissionen mot Storbritannien [1985] ECR 1201p 22.
- 231/83** Cullet v. Centre Lecierc [1985] ECR 305
- 311/84** SA Centre belge d'études de marché - telemarketing (CBEM) mot SA Compagnie luxembourgeoise de télédiffusion (CLT) och SA Information publicité Benelux (IPB), [1985] ECR 3261.
- 121/85** Conegate Ltd. v. Commissioners of Customs and Excise, [1986] ECR 1007.
- 154/85** Kommissionen mot Italien, [1987] ECR 2717.
- 66/86** Ahmed Saeed Flugreisen och Silver Line Reisebüro GmbH mot Zentrale zur Bekämpfung unlauteren Wettbewerbs e.V. [1989] ECR 803
- 30/87** Bodson v. Pompes Funèbres des Régions Libérées SA, [1988] ECR 2479
- C-18/88** Régie des télégraphes et des téléphones mot GB-Inno-BM SA, [1991] ECR I-5941
- C-202/88** Frankrike mot kommissionen, [1991] ECR I-1223
- C-369/88** Delattre (ECR 1991, p. I-1547)
- C-60/89** Monteil och Samanni (ECR 1991, p. I-1487)
- 41/90** Klaus Höfner och Fritz Elser v. Macrotron GmbH, [1991] ECR 1979
- C-230/91** Brottmål mot Corbeau, [1993] ECR I-2533
- C-267 och 268/91** Keck och Mithouard, [1993] ECR I-6097
- C-292/92** Ruth Hünermund m.fl. mot Landesapothekerkammer Baden-Württemberg.
- 401/92 och 402/92** Brottmål mot Tankstation 't Heukske vof och J. B. E. Boermans. [1994] ECR I-2199, [1993] ECR I-6787
- C-157/94** Kommissionen mot Nederländerna, [1997] ECR 5699
- C-189/95** Allmänna åklagaren mot Harry Franzén, [1997] ECR 5909

- 365/95** Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH mot Heinrich Bauer Verlag, [1997] ECR I-3689
- C-67/97** Brottmål mot Ditlev Bluhme, [1998] ECR I-8033
- C-209/98** Entreprenørforeningens Affalds/Miljøsektion (FFAD) mot Københavns Kommune. [2000] ECR I-3743
- C-438/02** Brottmål mot Krister Hanner, [2005] ECR 0000

Generaladvokatens förslag till avgörande

Förslag till avgörande av generaladvokat Philippe Léger den 25 maj 2004, i mål C-438/02, brottmål mot Krister Hanner, [2005] ECR 0000

Förslag till avgörande av generaladvokat Cosmas från den 26 november 1996, i målen kommissionen mot Nederländerna, Italien, Frankrike och Spanien, c-157-160/94

Förslag till avgörande av generaladvokat Elmer från den 4 mars 1997, i mål 189/95, brottmål mot Harry Franzén, [1997] ECR 5909

Tidningsartiklar

Artikel av Tiwe, E, ; “stark vänstervind skapade apoteksmonopolet”, Läkemedelsvärlden nr 7-8, juli 2005